

Gürcistan'daki Etnik Çatışmalar Karşısında Türkiye ve Rusya'nın Tutumu

Giray Saynur Bozkurt*

Özet

Bu makalede, üç Güney Kafkasya ülkesinden biri olan Gürcistan'daki Abhazya ve Güney Osetya sorunlarına odaklanılmakta; sorunların tarihsel geçmişine ve gelişimine işaret edilerek, çatışmaların çözümünü yönündeki sürecin tıkanmasını açıklamaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye ve Rusya gibi iki bölgesel gücün Gürcistan ile ilişkileri ve bu devletlerin bölgedeki etnik çatışmalara ilişkin politikaları tabii edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gürcistan, Abhazya, Güney Osetya, Türkiye, Rusya.

Gürcistan ve Rusya arasındaki ilişkilerin kökleri Sovyet dönemine kadar uzanmaktadır. O dönemde de Gürcistan, Rus karşıtlığının güçlü olduğu bir Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olarak tanınmıştır. SSCB'nin dağıldığı dönemde, Gürcistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden itibaren Rus-Gürcü ilişkileri sorunlardan kurtulamamıştır. Rusya Federasyonu'nun, Kafkasya'da kilit mevkide yer alan Gürcistan üzerindeki nüfuzundan vazgeçmeye yanaşmaması, Gürcü devlet adamlarının ise buna karşı milliyetçi bir duruş sergilemeye çalışmaları gerginlik yaratan başlıca faktör olmuştur.

SSCB'nin dağılmasını takip eden ilk yıllarda Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin ve Dışişleri Genel Sekreteri Andrey Kozirev tarafından uyarlanan "Atlantist"lerin Batı yanlısı politikaları ile birlikte serbest piyasa ekonomisine geçişte ve demokratikleştirmedeki başarısızlık "Avrasyacılık" ideolojisinin yükselmesinde önemli rol oynamıştır. 1993 yılından itibaren "Yakın Çevre" doktrininin yürürlüğe girmesiyle birlikte eski Sovyet bölgelerine ek olarak önemli stratejik ve ekonomik çıkarlara sahip Kafkasya'da Rusya'nın etkisi tekrar ortaya çıkmaya başlamıştır.¹ Eski Sovyet Cumhuriyetlerinin ve Varşova Paktı'nı oluşturan eski müttefiklerinin Batı'ya kaydığı düşüncesinde olan Rusya Federasyonu "Yakın Çevre" doktrinine odaklanmış ve buna göre "Orta Asya ve Kafkasya'yı arka bahçesi" olarak tanımlamış ve bölgede diğer güçlerin nüfuz kazanmasını durdurmayı hedeflemiştir. Bu nedenle Kafkasya politikasını yenileyen ve sertleştiren Rusya Federasyonu, dünyaya Rusya için yüzyıllar boyunca

* Yrd. Doç. Dr. Sakarya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

¹ Yuri Federov, "Russia's Policies Toward Caspian Region Oil: Neo-Imperial or Pragmatic?," Perspectives on Central Asia, Vol.1, No.VI, 1996, <http://www.cpss.org/casianw/septpers.html>; Alexander Pikayev, "The Russian Domestic Debate on Policy Toward the Near Abroad," Lena Johnson and Clive Archer (eds.) *Peacekeeping and the Role of Russia in Eurasia*, Boulder, Westview Press, 1996.

bir kalkan görevi gören Kafkasya bölgesinin kendi nüfuz alanı olduğunu tekrar vurgulamaya başlamıştır.²

Rusya Federasyonu, eski Sovyetlerin mirasına konan bir süper güç olarak varlığını devam ettirmek ve güneyden gelen tehditlere karşı koymak amacıyla Kafkasya'yı kontrolü altında tutarak bir "tampon bölge" oluşturabilmek için uğraşmıştır.³ Kafkasya'nın Rusya için üç stratejik önemi vardır. Bunlardan biri Asya'daki rakipleri Türkiye ve İran ile buluşma noktası olması, ikincisi Kafkasya'nın Orta Asya'ya açılan bir kapı durumunda olması, üçüncüsü ise Orta Doğu yolu üzerinde bulunmasıdır.⁴

Tarih boyunca çatışmaların eksik olmadığı Kafkasya Bölgesi, bu özelliğini Soğuk Savaş döneminin sona ermesinden sonra da sürdürmüştür. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte etnik temelli sorunlar bölgede çatışmaya dönüşmüştür. Rusya'nın bölgeyi yeniden kontrol altına alabilmek için "etnik sorunları kullanma politikası" Kafkasya'nın kalkınmasını geciktirmekte ve istikrarının önünde önemli bir engel teşkil etmektedir. Buna rağmen özellikle Güney Kafkasya Bölgesindeki hedef ülke olan Gürcistan'da, çatışma alanlarını desteklemek Rusya'nın çıkarlarına hizmet etmektedir.

Bu nedenle Rusya, Kafkasya'daki tarihi, siyasi, askeri ve ekonomik çıkarlarının karşısındaki tehlikeleri ve bu çıkarlarını tehdit eden Batı'nın ve Türkiye'nin Kafkasya'daki etkinliğini ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Kafkasya'daki varlığını uluslararası kamuoyuna "bölgedeki etnik milliyetçiliği ve İslamî radikalizmi kontrol etmek, bu bağlamda uluslararası terörizmin Kafkasya uzantılarını yok etmek ve bölgede istikrarı sağlamak" olarak açıklamıştır.

Bu bağlamda Güney Kafkasya'da Abhaz-Gürcü ve Oset-Gürcü etnik çatışmalara yönelik Rusya'nın politikalarını şekillendiren ve Gürcistan'ın Rusya açısından değeriyle ilgili pek çok faktörden söz edilebilir.

Bu ana faktörlerden birincisi askeri ve ekonomik etkiye sahip Gürcistan'ın stratejik konumudur. NATO üyesi Türkiye'ye komşu olan Gürcistan, Soğuk Savaş sırasında önemli askeri üslere ev sahipliği yapmıştır. Bu üslerde bulunan Rus askerleri ve silahlarının durumu henüz çözülememiş bir sorundur. Rusya'nın askeri stratejistlerine göre Kafkasya'ya yönelik güvenlik politikalarının anahtar ülkesi Gürcistan'dır.

Rusya'nın kontrol ettiği bazı önemli petrol ve doğalgaz borularının Batıya giden mevcut ve potansiyel rotaları Gürcistan'dan geçmekte ve önemli Karadeniz limanları Gürcistan topraklarında bulunmaktadır. Bu da ülkeyi Rusya için önemli kılan ikinci bir faktördür. Bakü-Tiflis-Ceyhan projesinin gerçekleşmesi-

² Jyotsna Bakshi, "Russia's National Security Concepts and Doctrines: Continuity and Change," *Strategic Analysis*, October 2000, Vol.XXVI, No.7, http://www.ciaonet.org/olj/sa/sa_oct00baj01.html

³ Duygu Sezer Bazoğlu, "Russia and the South: Central Asia and the South Caucasus," *European Security*, Vol.V, No. 2, 1996, p.47.

⁴ Güney Kafkasya'nın Rusya için önemi hakkında bkz.; Vitaly Naumkin, "Russia and Transcaucasia," *Caucasian Regional Studies*, Vol.3, No.1, 1998, <http://www.ciaonet.org/olj/crs/crs-1998/crs98-nav01.html>.

nin ardından Gürcistan'ın bu jeo-stratejik önemi tekrar göz önüne gelmiştir.⁵ Bunun ötesinde Batı ve Türkiye eğilimli politikalar izleyen ve Rusya'nın müttefiki Ermenistan ile toprak bağlantısı oluşturan Azerbaycan üzerine Rusya'nın baskı oluşturma denemelerinde vazgeçilmez olmasından dolayı Gürcistan Rusya için önemlidir. Rusya'dan Güney Kafkasya'ya uzanan kara ve demiryollarının Gürcistan ve Abhazya coğrafi konumunun içinden geçmesi bölgeye bir başka stratejik ilgi sağlamaktadır. Bunun ötesinde, Gürcistan Karadeniz'e kıyısı olan tek güney Kafkasya ülkesi olarak, Rusya'nın sıcak denizlere ulaşması için daha fazla stratejik önem taşımaktadır. Bu aynı zamanda Rusya'nın Gürcistan'daki askeri varlığı ile de ilgilidir. Rusya'nın Gürcistan'da bulunan askeri varlığını geri çekmesi Rusya'nın aynı zamanda Karadeniz'deki kontrolünü kaybetmesi anlamına gelmektedir.⁶ Ülkenin öneminden dolayı Rusya Gürcistan'ın etki çemberinin içinde kalmasını istemektedir. Bu nedenlerden ötürü Gürcistan'ın kendi nüfuz alanından çıkarak NATO ve AB gibi Batı kurumlarına yaklaşmasını istememektedir ve bunu temin etmek için etnik çatışmaları kullanmaktadır. Gürcistan Eğitim ve Bilim Bakanı Ghia Nodia'nın iddia ettiği gibi, "Gürcistan'ın uzaklaşmasını durdurmanın tek yolu iç zorlukları çoğaltmaktır. Zayıf ve bölünmüş olan Gürcistan Rusya'nın etkisine daha az direnç gösterecektir"⁷

Güney Kafkasya'da yaşanan etnik çatışmalardan Rusya'nın değişken ve çelişkili bir politika izlediğini iddia etmek yanlış olmaz. Bu çelişkili tutumun nedenleri, Rusya Federasyonu'nun içindeki yerel dengelerde ve Gürcistan'ın Rusya politikalarında yer alır. Rusya Federasyonu'nun içindeki dengeler incelendiğinde, Savunma Bakanlığı ve Duma genellikle Abhaz ayrılıkçılarına sözel olduğu gibi somut askeri destek verirken, Rusya Devlet Başkanı'nın ve Dışişleri Bakanlığı'nın Gürcistan hükümetine arka çıktığı görülebilir.⁸

Esasen Rusya Gürcistan'da statükonun korunması taraftarı bir politika izlemektedir. Zira diğer türlü Gürcistan'dan koparılarak tam bağımsızlığını kazanması veya kazandırılması durumunda bunun Rusya Federasyonu içerisindeki Çeçenistan gibi bir kısım cumhuriyetlere kötü örnek olma tehlikesini de Moskova göze almak zorunda kalacaktır. Zaten bu yüzden, Güney Osetya'nın daha önceki bağımsızlık ilanlarını ve Rusya'ya katılma taleplerini Moskova kabul etmemiştir. Rusya'nın Gürcistan'a karşı aşırı ve dengesiz güç kullanımını sorunun çözümünden ziyade kendisini uluslararası bir aktör olarak ilan etmesi şeklinde yorumlamak gerekmektedir. Ayrıca ünlü diplomat H.

⁵ Federico Bordonaro, "Georgia-Russia Misile Row Calls for the West to Revise its Strategy in Eurasia", *Power and Interest News Report*,

http://www.pinr.com/report.php?ac=view_report&report_id=676&language_id=1

⁶ Svante Cornell, *Small Nations and Great Powers, A Study of Ethno-Political Conflict in the Caucasus*, UK: Curzon Press, 2001, p. 345.

⁷ Ghia Nodia, "The Conflict in Abkhazia: National Projects and Political Circumstances," Bruno Coppitieri, Ghis Nodia and Yuri Anchabadze (eds.), *Georgians and Abkhazians, A Search for A Political Settlement*, Brussel, Vrije Universiteit, 1998.

⁸ Susan Stewart, "The Role of the United Nations in the Georgian-Abkhazian Conflict," *Journal of Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, (2), 2003, p. 11.

Kissinger'ın "Güçlü devletler terk ettikleri topraklara bir gün dönerler" felsefesinin de burada rol oynadığını belirtmekte fayda var.⁹ "Bu bölgeler benim bölgem, buralarda ABD'nin hegemonyasına izin vermem" felsefesi Rusya'nın gücünü toplamasından sonra Gürcistan'a karşı bu sert çıkışıyla tekrar uygulamaya konmuştur.

GÜNEY OSETYA SORUNU

Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde Güney Osetya bölgesinde, Rusya desteğindeki bağımsızlık yanlısı güçler tarafından tek yanlı olarak bağımsızlık ilan edildi.¹⁰ Bu sırada bölgede çıkan savaşı durdurmak için yapılan anlaşmanın da etkisiyle *de facto* bir yönetim ortaya çıktı. Bölgede halen Rusya'nın desteğindeki bağımsızlık yanlısı yönetim ile Gürcistan hükümetinin atadığı yönetim olmak üzere iki ayrı yönetim bulunmaktadır. Bugün bu *de facto* yönetim tarafından Güney Osetya Cumhuriyeti olarak adlandırılan Tshinvali ve çevresi bağımsızlık yanlısı yönetimin merkezi olarak ayrılıkçı yönetim tarafından kontrol edilmektedir. Bölgenin yaklaşık yarısı ise Gürcistan hükümetinin kontrolü altındadır ve bu hükümetin merkezi Kurta'dır.

Güney Osetya sorunu, bağımsızlığın ilk yıllarında Gürcistan'ı oldukça uğraştırmıştır. Bölge nüfusunun yaklaşık %75'ni oluşturan Osetler, Ağustos 1990'da egemenliklerini ilan ettiler ve Güney Osetya'yı "Demokratik Sovyet Cumhuriyeti"ne dönüştüren bir karar aldılar.¹¹ Buna tepki olarak Tiflis'teki Gamsahurdiya yönetimi Aralık 1990'da, Güney Osetya'nın özerkliğini kaldırdığını ilan ederek bölgeye asker yolladı. Yaklaşık iki yıl süren çatışmalar sonu-

⁹ Kamer Kasım, "Gürcistan'da Neler Oluyor?", <http://www.turkishweekly.net/turkce/yorum.php?id=647>.

¹⁰ Güney Osetya, 1993 ve 2001 yıllarında düzenlenen iki ayrı halk oylaması sonucunda Gürcistan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir.

¹¹ Y. Bangert, (1998) "Güney Osetya Anlaşmazlığı", *Kafkasya Yazıları*, Yıl:1, Sayı:4, Yaz, s. 63 (S.63-65).

cunda Güney Osetya'dan Rusya Federasyonu'na bağlı Kuzey Osetya'ya yaklaşık 100 bin mülteci sığındı.¹² Gürcü yetkililer Rusya'yı çatışmalar sırasında Osetlere yardım etmekle suçladılar. Rusya'daki bazı çevrelerin Osetleri desteklediği kesin olmakla birlikte, Moskova Haziran 1992'ye kadar Tiflis'le karşı karşıya gelmemek için resmi olarak tarafsız bir politika izledi. Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin ile Gürcistan'ın yeni Devlet Başkanı Eduard Shevardnadze arasında varılan bir anlaşmayla bölgedeki çatışmalar sona erdi. Anlaşmaya göre Rus, Gürcü ve Oset kuvvetlerinden oluşan üçlü bir barış gücü özerk bölgenin Gürcistan'la olan sınırına yerleştirilecekti. Ekim 1992'de Avrupa Güvenlik ve İşbirliği teşkilatı (AGİT) gözlemcileri üçlü barış gücünün bölgedeki çatışmayı önlediğini ve istikrarı sağladığını açıkladı.¹³ Bununla birlikte Güney Osetya sorununa halen kalıcı bir siyasi çözüm bulunabilmiş değildir. Güneydeki Osetler, Kuzey Osetya ile birleşmek ve Rusya'nın yönetimi altına girmek yönündeki isteklerini sürdürmektedirler. Bu doğrultuda Güney Osetya Parlamentosu Kasım 1992'de Rusya'ya katılma kararı almıştır.¹⁴

Gürcüler ise Osetlerin Gürcistan'da "özel statü" sahibi olmaları için hiçbir tarihi ve hukuki dayanaklarının olmadığını iddia etmektedirler. Eski Gürcü yurdu içinde yer alan bu bölgenin, Sovyet yönetimi tarafından tamamen keyfi gerekçelerle özerk hale getirildiğini söylemektedirler. Tiflis bu yüzden Güney Osetlerin bekleyebileceği en büyük ayrıcalığın kültürel özerklik olabileceğini savunmaktadır.¹⁵ Tiflis bu yöndeki eğilimini 1995 Gürcistan Anayasası'nda açıkça ortaya koymuştur. Yeni anayasada Abhazya ve Acara'ya özerklik verilirken, Güney Osetya'ya sadece kültürel ayrıcalıklar tanınmıştır.¹⁶

Osetler, Rusya'nın iki yüzyıldır Kafkasya'da en çok gözettiği bir halk konumuna gelmiştir.¹⁷ Bu yakınlık Oset-Gürcü çatışmasının yanı sıra Kuzey Osetya-İnguşetya sorununda da etkisini hissettirmiştir. Oset-İnguş çatışmasında Moskova tarafsızlık sözüne rağmen, Osetlerin yanında yer almıştır.¹⁸ Çünkü Ruslar Osetleri Kafkaslardaki stratejik ortakları olarak görmektedir. Güney ve Kuzey Osetya'nın coğrafi konumları ve Moskova yanlısı tutumları, Rusya'nın Kuzey Kafkasya'daki siyasi ve ekonomik üstünlüğünün devamını sağlamaktadır.

Gürcistan Devlet Başkanı Mikhail Saakashvili göreve geldikten sonra ülkenin toprak bütünlüğünün tesisini temel hedeflerinden biri olarak belirlemiştir. Haziran 2004'de "Osetya ile Yeniden Uzlaşma Planı"nı açıklamış ve bölge-

¹² Birch, J. (1995) "Ossetia: a Caucasian Bosnia in Microcosm", *Central Asian Survey*, 14(1), s. 50. (s. 43-74.)

¹³ Tsereteli, I. (1996) "Seeking Stability under Shevardnadze", *Transition*, 26 July, s.9.

¹⁴ Birch, J. (1995) "Ossetia: a Caucasian Bosnia in Microcosm", *Central Asian Survey*, 14(1), s. 49.

¹⁵ Çiloğlu, F. (1998) *Rusya Federasyonu ve Transkafkasya'da Etnik Çatışmalar*, Çev. N. Domaniç, İstanbul, Sinatle Yayınevi, s.195

¹⁶ Tsereteli, I. (1996) "Seeking Stability under Shevardnadze", *Transition*, 26 July, s.9.

¹⁷ Henze, P. B. (1994) "Kafkasya'da Çatışma: Geçmiş, Sorunlar ve Gelecek İçin Öngörüler", *Avrasya Etütleri*, İlkbahar, s.74 (s.66-80).

¹⁸ Kostava, D. (1994) "Rusya'nın Kafkasya Politikası", *Çveneburi*, Sayı:8-9, Mart-Haziran, s.4 (s. 3-6).

ye yönelik ekonomik projelere ağırlık verilmesi yolunda bir karar almıştır. Saakashvili girişimlerinde Batı desteğinin önemine dikkat çekmekteydi ve daha önceki girişimlerdeki başarısızlığın sebepleri arasında bu olgu telaffuz edilmekteydi. Bu sebeple, Eylül 2006'da Batı eğilimli hava estiren ve dış politikanın sağlamaştırılmasına etkide bulunan "Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi" kabul edildi. Strateji Belgesi'nde, Rus askeri üslerinin durumu ve ayrılıkçı rejimlerle mücadeleden özellikle söz edilmekte ve belgede buna ilişkin özel hükümler vardı. Ayrılıkçı siyasi rejimlerden, ülkenin demokrasiye geçişi önündeki en büyük engel olarak bahsedilmekteydi. Belgede, Güney Osetya'ya ilişkin özel hükümlerin bulunması, Saakashvili'nin en son meseleye ilişkin girişiminin temellerinin bu belgeye dayanmasını iddia etmeye imkân vermektedir. Söz konusu mesele üzerine, belgede Osetlerden zoru terk etme çağrısı yapılmakta, merkez yönetimle yapıcı barış görüşmelerin gerekliliği vurgulanmaktadır. "Uluslararası desteğin gerekli olduğu, ama bunun tek ülkenin tekelinde olmasının kabul edilemez" olduğu ifade edilmiştir ki, burada Rusya kastedilmektedir.

Dış Politikanın sağlamaştırılması sonrasında Saakashvili, strateji belgesinde belirtilen hükümlerden yola çıkarak stratejik bir hamleyle 12 Kasım 2006'da Güney Osetya'da yapılan bağımsızlık referandumu ve Devlet Başkanlığı seçimlerine Rus yanlısı, ayrılıkçı Eduard Kokoiti'ye rakip olarak, Güney Osetya'nın eski Başbakanı Dimitri Sanakoev'i öne sürmüştür. Eduard Kokoiti oyların % 98,1'ini alarak 2001'den sonra yeniden "Güney Osetya Devlet Başkanı" seçilmiştir. "Güney Osetya'nın bağımsız bir devlet olmasını ister misiniz?" Bağımsızlık referandumunda ise % 99,88 oranında "evet oyu" kullanılmıştır. Dimitri Sanakoev Kokoiti karşıtı ve Tiflis'le işbirliği güdümlü bir politikacıydı. Güney Osetya'nın Gürcü yerleşim birimlerinde yapılan ve Tiflis tarafından desteklenen seçimlerde ise, Sanakoev kazanırken, "Güney Osetya'nın Gürcistan ile federatif ilişkileri kurmasını ister misiniz?" referandumunda "evet" sonucu ortaya çıkmıştır. Saakashvili'nin uluslararası toplumu şaşırtan manevrasını Rusya tepkiyle karşılamış ve Güney Osetya'da Kokoiti, Sanakoyev'den "Tiflis Kuklası" diye bahsetmiştir. Ülkede Rusya ve Gürcistan yanlısı iki tane fiili hükümet biriminin oluşması Batı tarafından da hoş karşılanmayan bir gelişmeydi. Gürcistan Hükümeti, Güney Osetya yönetimini uluslararası topluma gayri meşru gösterme ve Tshinvali'ye alternatif bir iktidar oluşturma planının parçası olarak yeni bir "Güney Osetya yönetim birimi" kurma planını uygulamak için müzakerelere başlamıştı. Gürcistan Devlet Başkanı Saakashvili, 19 Mart 2007 tarihinde bölgeye giderek Sanakoev ile görüşmüş ve bu görüşmenin ardından Güney Osetya'da idari bir birim kurulması yönünde talimat vermiştir. 5 Nisan'da Gürcistan Devlet Başkanı Mihail Saakashvili'nin 'Güney Osetya Yönetim Birimi' yasa tasarısı Gürcistan parlamentosunda ilk müzakerede kabul edilmiştir. Tasarı çerçevesinde, Kokoiti ve Sanakoev'in bölgenin özerk statüsü üzerinde çalışacak geçici bir idari yapı kurmaları, geçici idareye içişleri, maliye, ekonomi, bilim ve eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik, kültür, tarım, adalet ve çevre alanlarında bakan yardımcılarını ataması imkanının verilmesi, ayrıca rehabilitasyon projelerinin uygulanması ve bölgenin kalkınması için özel bir mali paketin

hazırlanması öngörülmüştür. Ayrıca çatışma tarafları arasında diyalogun geliştirilmesi Güney Osetya'nın Gürcistan egemenliğindeki rolünün belirlenmesi, bölgeye daha fazla insani yardım ve uluslararası örgütlerin olumlu temaslarda bulunmasına yardımcı olunması da tasarı kapsamına alınmıştır. Gürcistan yönetimi bu çerçevede, Güney Osetya'da geçici bir idari birim kurulmasına yönelik çalışmalarını hızlandırmış, bölgedeki "alternatif hükümet" ile doğrudan görüşmelere başlamış, görüşmelerde kurulacak idari birimin "Güney Osetya" olarak adlandırılması konusunda "alternatif hükümet" ile anlaşmaya varmıştır. Plan ABD ve AB tarafından bölgedeki etnik çatışmanı barışçıl yollarla çözme girişimi olarak bahsedilse de, Rusya Dışişleri Bakanlığı basın açıklamasında "Uluslararası kabul görmüş iki müzakereci taraf var. Yeni bir tarafı bu sürece sokmaya kalkışmak, abartmadan suça eşdeğerdir" diye çıkmıştır.¹⁹

Gürcistan, ayrıca Kokoiti yönetimine bu görüşmelere dahil olma çağrısında bulunmuştur. Gürcistan yönetimi, bölgedeki anlaşmazlığı barışçı görüşmelerle çözmek için Nisan 2007'de parlamento kararıyla Güney Osetya Geçici Yönetimi'ni işbaşına getirdi. Bu yönetimin başında bulunanlar, eski ayrılıkçı yönetiminde yer alan kişilerdi. Güney Osetya geçici yönetimi, 2007 yılında bütün Gürcistan çapında ve bu bölgede de facto yönetimin kontrolü dışında kalan yerlerde, bağımsızlık yanlısı Eduard Kokoiti'yi ülkeden çıkarmak için Kokoiti Fandarast adı altında barışçıl eylemler gerçekleştirdi.²⁰ Güney Osetya'da kurulacak idari birime ilişkin yasa tasarısının Gürcistan Parlamentosu'nda 8 Mayıs 2007 tarihinde onaylanmasını takiben, Sanakoev, 10 Mayıs 2007'de Güney Osetya Devlet Başkanı Saakashvili tarafından anılan idari birimin başına getirildi.²¹

17 Şubat 2008 tarihinde Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra Güney Osetya Parlamentosu, bağımsızlığının tanınması için 3 Mart 2008 tarihinde Rusya Federasyonu, Bağımsız Devletler Topluluğu, BM ve AB'ye çağrıda bulunmuştur. Güney Osetya parlamentosu kabul ettiği kararda Kosova'nın ikna edici bir örnek olduğunu belirterek, Kosova örneği ile "Egemen devletlerin toprak bütünlüğü" argümanının önceliğini yitirdiğini savunmuştur.²²

Bu gelişmeler, Gürcistan Devlet Başkanı Saakashvili'nin yıpranan iktidarını bir savaş başarısı ile güçlendirme planıyla adeta tepkimeye girmiştir. Nitekim Saakashvili'nin Abhazya ile Güney Osetya'yı yeniden Gürcistan'ın bir parçası haline getirerek, ülkesine NATO ile AB kapılarını açabilmek için bu iki bölgeye karşı güç kullanması beklenen bir gelişmeydi. Ancak 8 Ağustos'ta başlayan savaş ile Saakashvili'nin bütün planları altüst oldu.

¹⁹ Zaur Şiriyev, "Saakashvili'nin Güney Osetya Hamlesi: Taşları yerinden oynatır mı?", <http://www.usakgundem.com/uahaber.php?id=11863>

²⁰ <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/europe/article4732541.ece>

²¹ Hasan Kanbolat, "Abhazya ve Güney Osetya Sorunu Çatışmaya Yönelebilir mi?", *Stratejik Analiz*, Haziran 2008, s.78.

²² Hasan Kanbolat, "Güney Osetya Sorununun Yakın Tarihi", 11 Ağustos 2008, <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2441&kat1=42&kat2=>

ABHAZYA SORUNU

Abhazya Gürcistan için Güney Osetya'dan daha çetrefilli bir sorun olmuştur. Kafkasya halklarından olan Abhazlar, kendi adlarıyla anılan bu bölgede % 17'lik nüfus oranlarıyla azınlık durumundadır. Batı ve Türkiye kamuoyunda bilinenin aksine, Abhazlar Türk dilli bir halk değildir ve bölgede yaşayan 100 bin Abhaz'ın büyük çoğunluğu Ortodoks Hıristiyan'dır.²³ Müslüman Abhazların büyük çoğunluğu Çerkez, Çeçen ve Dağıstanlı Müslümanlarla birlikte 19. Yüzyılın sonlarında Rus saldırılarından kaçıp Osmanlı İmparatorluğu'na sığınmıştır.²⁴ Bu göçlerden sonra Ortodoks Abhazlar bölgede çoğunluk haline gelmiştir.

Abhazya sorunu 1991'den günümüze kadar iki önemli aşama geçirmiştir. 1991-1995 yılları arasındaki ilk dönemde Abhazya sorunu tırmanmış ve yoğun silahlı çatışmalar yaşanmıştır. Gürcistan'da Eduard Shevardnadze'nin iktidara gelmesinden sonra 1992 baharında, Rusya Federasyonu bölgede çatışmaları körükledi. Çatışmalar, genelde Kuzey Kafkasya'da özelde Kuzey Osetya'da bir kızgınlık dalgası yarattı. Rusya gizli olarak yaptığı silah yardımıyla Güney Osetya'daki çatışmaları desteklemesine rağmen o ana kadar durum üzerine yorum yapmaktan çekinirken artık açıkça tehdit edici açıklamalar yapmaya başladı.

22 Haziran 1992'de Rusya Parlamentosu Başkanı Ruslan Hasbulatov, Gürcistan hükümeti geri adım atmadığı müddetçe Güney Osetya'nın Rusya Federasyonu'na bağlanma isteklerini dikkate alacaklarını açıkladı ve Rusya Başkan Yardımcısı A. Rutskov, Shevardnadze ile iletişime geçerek Tiflis'i bombalamakla tehdit etti.²⁵ Diğer taraftan 1992-1993 döneminde, Rusya'nın askeri müdahalesinin Rusya Savunma Bakanı Grachev tarafından onaylanmasıyla, Abhaz-Gürcistan savaşı tekrar alevlendi. Rusya'nın bu hareketi, Gürcistan'ı zayıflatmayı, bölgedeki Türk ve Batı etkisini azaltmayı ve petrol rezervlerine erişimi kontrol etmeyi hedeflemekteydi.

Abhazya parlamentosunun 23 Temmuz 1992'de özerk cumhuriyetin bağımsızlığını ilan etmesi Tiflis'le olan diyalogu tamamen koparmıştır.²⁶ Gürcistan'ın Güney Osetya sorunu ile uğraşmasını fırsat bilen Abhazlar, Moskova'nın da kendilerini destekleyeceklerini düşünerek bağımsızlıklarını ilan etmişlerdi. Ancak bu karara tepki olarak aşırı milliyetçi Gürcü silahlı grupları Abhazya'ya girince Gürcistan'da yeni bir iç savaş başladı.

Bunun üzerine Rusya Federasyonu'na bağlı özerk bölgelerde yaşayan halkları temsil eden Kafkasya Konfederasyonu, Abhazya'yı desteklediğini ilan

²³ Lakoba, S. (1995) "Abkhazia is Abkhazia", *Central Asian Survey*, 14(1), s.101 (s. 97-105).

²⁴ P. B. Henze, (1994) "Kafkasya'da Çatışma: Geçmiş, Sorunlar ve Gelecek İçin Öngörüler", *Avrasya Etütleri*, İlkbahar, s.69(s.66-80).

²⁵ Alexei Zverev, "Ethnic Conflicts in the Caucasus 1988-1994," Bruno Coppiters (der.), *Contested Borders in the Caucasus*, Vrije Universiteit Brussels, Brüksel: Vubpress, 1996.

²⁶ Çiloğlu, F. (1998) *Rusya Federasyonu ve Transkafkasya'da Etnik Çatışmalar*, Çev. N. Domanıç, İstanbul, Sinatle Yayınevi, s.207.

ederek bölgeye silahlı gönüllüler yolladı.²⁷ Moskova ve özellikle Yeltsin Rusya'nın Abhazya'daki çatışmalara karıştığı iddialarını sürekli olarak reddetti. Ancak aşırı milliyetçi ve komünistlerin denetimindeki Rus birliklerinin Abhazları desteklediği bağımsız kaynaklarca doğrulanmıştır. Rus ordusunun müdahalesinde Yeltsin'in ne ölçüde etkisi olduğu belirsizdir.²⁸ Ayrıca Türkiye'den de 100-200 kadar gönüllü Abhazya'yı desteklemek üzere bölgeye gitti. Hatta bu gönüllülerden bazıları çatışmalarda hayatlarını kaybetti.²⁹ Böylece Gürcistan'a karşı çok milliyetli bir ordu oluştu. Komuta kademesinde genelde Abhazların bulunduğu orduda Kuzey Kafkasyalı, Türk ve Rusların yanısıra bölgede yaşayan Rum, Ermeni ve Estonlar vardı.³⁰ Abhaz ordusu karşısında yenilgiye uğrayan Gürcü birlikleri Eylül 1993'te bölgeden çekildi.³¹

Savaşta kazanılan bu başarı Abhazları cesaretlendirdi. Ağustos 1992'ye kadar Gürcistan ile federatif bir ilişkiyi savunan Abhazya, daha sonra bu görüşünü değiştirerek Tiflis ile ancak konfederatif bir yapıyı kabul edebileceğini açıkladı.³²

Gürcistan Bağımsız Devletler Topluluğu'na girmeyi reddederek Rusya'nın hakimiyeti altında olmayı istemediğini göstermişti. Fakat Rusya'nın baskısıyla 1993'te BDT'ye girmeye zorlandı. Tiflis'in bu pozitif hareketine cevap olarak, Rusya'nın arabuluculuğunda, Shevardnadze ve Abhazya lideri Ardzinba arasında bir ateşkes yapıldı. Bu ateşkesin içeriği olarak Abhazya, Gürcistan'ın uluslararası belirlenmiş sınırları içinde tanındı. Hükümsüz sayılan bu antlaşmadan sonra, yine Rusya'nın yardımıyla, 23 Temmuz 1993'te Sochi antlaşmasıyla sonuçlanan ikinci bir ateşkes yapıldı. Bu antlaşma altında, savaşın silahsızlandırılması, Abhazya'dan Gürcistan askerlerinin geri çekilmesi, meşru Sokhumi hükümetinin geri dönmesi, süreci izlemek üzere üçlü komisyon kurulması üzerinde fikir birliğine varıldı.³³

Yeltsin'in Tiflis'i ziyareti sırasında 3 Şubat 1994'te sonuçlanan "Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması" ile Gürcistan Devlet Başkanı Shevardnadze, Rusların Vaziani, Batum, Gudauta ve Ahalkeleki'deki askeri üslerini muhafaza etmelerine izin verdi.³⁴ Bu antlaşma ile Rusya, Gürcistan'ın bağımsızlık politi-

²⁷ Vasilyeva, O., T. Muzayev (1998) "Kuzey Kafkasya'da Milliyetçilik ve Ayrılcılık", *Kafkasya Yazıları*, Yıl:1, Sayı:4, Yaz, s.17(s 13-17)

²⁸ Henze, P. B. (1994) "Kafkasya'da Çatışma: Geçmiş, Sorunlar ve Gelecek İçin Öngörüler", *Avrasya Etütleri*, İlkbahar, s.73(s.66-80).

²⁹ "Yeni Bir Savaş Felaket Olur", *Mamuli* (1997) Sayı:4, Ekim-Aralık, s. 20-21.

³⁰ Overeem, P. (1995) "Report of a UNPO Coordinated Human Rights Mission to Abkhazia and Georgia", *Central Asian Survey*, 14(1), s.137 (s. 127-154).

³¹ Fuller, E. (1997) "Georgia Stabilizes", *Transition*, 7 February, s. 82-83.

³² Lakoba, S. (1995) "Abkhazia is Abkhazia", *Central Asian Survey*, 14(1), s.103(s. 97-105).

³³ Evgeny M.Kozhokin, "Georgia-Abkhazia," Jeremy R.Azrael and Emil A.Pain (eds.), *US and Russian Policymaking with respect to the use of Force*, California, Rand Publication.,1996. <http://www.rand.org/publications/CF/CF129/CF-129.chapter5.html>.

³⁴ Rusya'nın Gürcistan'daki askeri varlığı hakkında bkz.; David Darchiashvili, "Russian Military Presence in Georgia: The Parties Attitudes and Prospects," *Caucasian Regional Studies*, Vol. 2, No.1, 1997,<http://www.poli.vub.ac.be/>; Irakli Aladashvili, "Russian Military Bases in South Caucasus," *The Army and Society in Georgia*, Vol. 7, No.10, 1999.

kalarını takip etmesini önleyecek, Gürcistan sorununa müdahale etmesini sağlayacak gerekli fırsatı elde etti ve Sovyetler Birliği zamanından beri olan Türkiye sınırındaki Rus Askeri Birliği'nin varlığını da güvence altına aldı. Shevardnadze'nin Rus askerlerinin Türk sınırına yerleştirilmesini kabul etmesi Türkiye ile olan ilişkilerini olumsuz etkiledi. Fakat Rusya ile olan problemlerini çözmek için Shevardnadze'nin başka bir seçeneği de yoktu. 1994'teki etnik çatışmaların zorlamasıyla Gürcistan ve Rusya arasındaki uzlaşma 1997'ye kadar sürdü.

Abhazya Halk Kongresi Nisan 1995'teki toplantısında Moskova'ya çağrıda bulunarak Abhazya'nın Rusya'nın koruması altına girmek istediğini belirtti. Ancak 1995'ten itibaren Moskova'nın Tiflis'e yaklaşmasıyla bölgedeki dengeler değişmeye başladı. Rusya'nın bu tutum değişikliğinde çeşitli etkenler rol oynadı. Öncelikle Çeçenistan'daki çatışmalarda zor durumda kalan Rusya 1995'in sonlarından itibaren Abhaz limanlarını ablukaya aldı ve Abhazya pasaportunu tanınamaya başladı.³⁵

Abhazya'daki çatışmalarda Çeçenler Gürcülere karşı savaşmıştı. Bu yüzden Moskova Abhazların Çeçenlere yardım etmesinden çekiniyordu. Ayrıca Çeçenistan'ın Rusya ve Gürcistan dışında Karadeniz'e açılan tek kapısı Abhazya idi. Kafkasya Konfederasyonu'nun bir üyesi olan Abhazya'nın fazlaca güçlenmesi, Rusya'dan çok Çeçenistan'a yarayacaktı.³⁶ Son olarak, Moskova Abhazya'nın bölgeyle etnik ve kültürel bağları olan Türkiye tarafından desteklenmeye başladığını düşünerek, Tiflis'e daha yakın bir politika izlemeye başladı.³⁷ Değişen bu koşullarda Tiflis Ocak 1996'daki BDT toplantısında Abhazya'ya ekonomik ambargo kararı aldırmakta zorlanmadı. Ayrıca Abhazlar da tutumlarını yumuşatarak, konfederasyonun yanısıra federasyon için de Tiflis'e bazı yeni teklifler sundular.³⁸

Ocak 1996'da Azeri petrolünü Abhazya üzerinden Novorossisk'e taşıyacak bir boru hattının yapımı üzerine Rusya ile Gürcistan arasında gizli görüşmeler yapıldı. Bu görüşmeler sırasında Moskova Gürcistan'a Abhazya üzerinde egemenliğini sağlaması için yardım önerdi. Gürcistan'ın öneriyi kabul etmesini zorlamak için Rusya Savunma Bakanı Grachev Şubat 1996'da, Abhazya'dan Rus Barış Gücünün çekilmesi ve Gürcülere Abhazya'da etnik çatışmaların ve ayrılıkçıların şiddetinin tekrar başlayabileceğinin işaretini vererek tehdit etti.³⁹

Abhazya'daki çatışmalar sonunda önemli bir mülteci sorunu doğdu. Bölge nüfusunun yaklaşık yüzde 45'ini oluşturan 250 bin Gürcü Gürcistan'a sığınırken, 70-80 bin kadar Rus Rusya Federasyonu'na gitti.⁴⁰ 20-25 bin kadar

³⁵ Tsereteli, I. (1996) "Seeking Stability under Shevardnadze", *Transition*, 26 July, s.44(s. 42-45).

³⁶ Lakoba, S. (1995) "Abkhazia is Abkhazia", *Central Asian Survey*, 14(1), s.103(s. 97-105).

³⁷ "Currents in the Caucasus", *Briefing* (1996) Issue:1092, May 27, s. 8.

³⁸ Tsereteli, I. (1996) "Seeking Stability under Shevardnadze", *Transition*, 26 July, s.44(s. 42-45).

³⁹ Michael Croissant, "Transkafkasya'da Petrol ve Rus Emperyalizmi," *Avrasya Etüdüleri*, (1), 1996, s. 24.

⁴⁰ Overeem, P. (1995) "Report of a UNPO Coordinated Human Rights Mission to Abkhazia and Georgia", *Central Asian Survey*, 14(1), s.145 (s. 127-154).

Abhaz da bölgeyi terk etti.⁴¹ Ayrıca bölgede yaşayan Rum ve Yahudi azınlık mensuplarından Yunanistan ve İsrail'e göçenler oldu. Bu göçlerle Abhazya nüfusunun yaklaşık yüzde 60-70'i gidince, bölgede çok ciddi işgücü açığı doğdu ve bazı kamu hizmetleri yürütülemez hale geldi. Örneğin polis gücünün personel açığı yüzde 50'ye ulaşırken, 65 sandalyeli Yüksek Meclis'in sadece 35 üyesi Abhazya'da kaldı.⁴²

Rusya ile Gürcistan arasındaki uzlaşma sonucu 1990'ların ikinci yarısına kadar Abhazya, izolasyon politikasıyla karşılaştı. Bununla birlikte 1997'den sonra Gürcistan, Rusya'dan uzak, batıya ve Türkiye'ye daha yakın bir dış politika çizgisi takip etmeye başladı. Gürcü-Abhaz barış görüşmelerinin tekrar başlaması nedeniyle 1997 yılı dikkate değerdir. 14 Ağustos'ta Shevardnadze ve Abhaz lideri Vladislav Ardzinba bir araya geldiler ve tarafların problemleri çözmek için silah kullanmaktan sakınacaklarını ifade eden Tiflis bildirisi üzerine uzlaştılar. Tüm ilgili tarafların desteklediği barış sürecine rağmen, dört Abhaz polislinin Gürcüler tarafından öldürülmesiyle Gürcü-Abhaz çatışması tekrar başladı. Abhazya, polislerin Gürcü "Tetri Legioni" organizasyonu tarafından öldürüldüğünü iddia etti. Fakat bu iddia Gürcistan hükümeti tarafından reddedildi. 19 Mayıs'ta Gali bölgesine ağır silahlarla ve tanklarla giren Abhazlara Rus Barış koruyucuları müdahale etmedi. Gürcistan basınındaki haber raporları Rusların Abhazlara ağır toplar ile arka çıktığını iddia etti. O dönemde Shevardnadze de, Rusya'yı "düşmanlığı tahrip etmekle" suçladı. Yine bu dönemde, Shevardnadze, Abhazya'daki Rus Barış Koruyucu Kuvvetlerin işlevsiz olduğunu ve Rusya'nın Gürcistan'a olan kaçınılmaz sorumluluklarını yerine getirmede başarısız olduğunu savundu.⁴³ Barış sürecindeki bu geri adım, Rusya, BM ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (OSCE) himayesinde taraflar arasında müzakerelerin tekrar başlamasıyla düzeltilmeye çalışıldı; (İlk olarak 16 Ekim 1998'de Atina'daki, daha sonra 7-9 Haziran 1999 İstanbul'daki ve 15 Mart 2001 Yalta'daki görüşmelerle).

RUSYA POLİTİKALARI AÇISINDA GÜRCİSTAN

Uzmanlar, 1990'lı yıllar boyunca Rusya'nın Gürcistan politikasında iki ayrı eğilim olduğunu bildirmektedir. Rus Dışişleri Bakanlığı, istikrarlı bir Gürcistan'la kurulacak iyi ilişkiler yoluyla ülkenin Rusya nüfuzunda tutulması gerektiğini savunurken, Savunma Bakanlığı Gürcistan üzerinde kurulacak tek taraflı bir baskıdan yana olmuştur.⁴⁴ Sonuçta Rus politikasının ikinci eğilim yönünde şekillendiği söylenebilir. Ruslar, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü tehdit eden

⁴¹ "Yeni Bir Savaş Felaket Olur", *Mamuli* (1997) Sayı:4, Ekim-Aralık, s. 20

⁴² Overeem, P. (1995) "Report of a UNPO Coordinated Human Rights Mission to Abkhazia and Georgia", *Central Asian Survey*, 14(1), s.145

⁴³ Dov Lynch, *The Conflict in Abkhazia, Dilemmas in Russian Peacekeeping Policy*, London, The Royal Institute of International Affairs, 1998, p. 32.

⁴⁴ James Graham, "Russia's Policy Toward Ethnic Conflict in Independent Georgia", <http://www.historyorb.com/russia/georgia.shtml>

Abhazya ve Güney Osetya sorunlarında Tiflis aleyhinde tavır alarak ülkede bir iç savaş durumunun oluşmasına katkıda bulunmuştur. İç çekişmeler sonucunda 1995'te Cumhurbaşkanı seçilen Shevardnadze döneminde Gürcistan, ayrılıkçılık politikası izleyen iki bölgeyle ilgili Rus taleplerine uygun bir çözümü kabul etmek zorunda kalmıştır. Abhazya fiilen bağımsız duruma gelmiş, Güney Osetya'da ise Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) bünyesinde kurulan ve Rus, Gürcü ve Oset askerlerinden oluşan bir barış gücü konuşlandırılmıştır.

Gürcistan'ın Batı eksenine yönelmesi, bu dönem boyunca Türkiye ile olan ilişkilerin yoğunlaşması ve Shevardnadze'nin Bakü-Tiflis-Ceyhan projesine göz yumması Rusya'yı ileri derecede rahatsız etti. 1998 yılında Shevardnadze'ye yapılan ikinci suikast girişimi bu rahatsızlığın boyutunu gösterir. Başkana suikast denemesinde bulunan teröristlerin Çeçen asıllı oldukları ve Rusya'nın hakimiyetindeki Dağıstan otonom cumhuriyetine ait kimlik kartları taşıdıkları tespit edilmiştir. Gürcistan yetkilileri, suikaste karışan bu kişiler hakkındaki açıklamaların doğru olmadığını ve hedef şaşırtmak için yapıldığını öne sürerek verilen bilgileri reddetmişlerdir.⁴⁵ Dört yılda iki suikast girişiminden kurtulan Shevardnadze, suikast girişimlerinin Hazar petrolünün uluslararası pazarlara aktarılması ile ilgili olduğunu ve boru hatlarının ülkesinden geçmesine karşı kuvvetlerce ismen Rusya tarafından yürütüldüğünü iddia etti.⁴⁶ Ekim 2001'de Shevardnadze'nin "Gürcistan Rusya'nın güney kanadı değildir. Daha ziyade Türkiye'nin kuzey kanadıdır." Şeklinde bildirimde bulunmasıyla 8 Ekim 2001'de Abhazya'da bir BM helikopteri vurularak düşürüldü ve bir gün sonra da Kodori geçidi bombalandı.⁴⁷

Rusya'nın Gürcistan'a, Çeçenistan'a gidip savaşabilmelerine olanak sağlayacak şekilde uluslararası teröristleri kendi bölgelerinde bulunmalarına izin vermekle suçlamasının ve Rusya ile zayıflayan bağların karşı dengesi olarak Tiflis yönetiminin ABD'ye yaklaşıma başlamasından sonra Rusya ve Gürcistan arasında zaten gergin olan ilişkiler iyice kopma noktasına geldi. Bu çerçevede Gürcistan'a sınır güvenliği sağlamak ve "Eğitim ve Yenileştirme" programı ile orduyu modernize etmek üzere Nisan 2002'de Gürcistan ve ABD arasındaki ilişkiler yoğunlaştı. Bundan cesaret alarak, Gürcistan, Haziran 2002'de, NATO üyeliği için müracaat etti. 11 Eylül'den sonra Gürcistan'da ABD askerinin varlığı, Abhazya, Gürcistan ve Rusya arasındaki üçlü ilişkilere yeni bir boyut getirdi.⁴⁸ 11 Eylül'ün ardından Rusya hem bölgedeki ülkelerin ABD ile daha sıkı

⁴⁵ *Milliyet*, 11 Mart 1998.

⁴⁶ *New York Times*, 22 Ekim 1998. Mustafa Aydın, "Kafkasya ve Orta Asya ile İlişkiler," içinde Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt II, 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, p.421.

⁴⁷ Lezsek Buszynski, "Russia and the Commonwealth of Independent States in 2002, Going Separate Ways," *Central Asian Survey*, Vol. 43, No. 1, 2003, p. 23; Jean-Christophe Peuch, "Tbilisi Claims Russia Behind Recent Bombings," RFE/RL, 29 Kasım 2001.

⁴⁸ Rick Fawn, "Russia's Reluctant Retreat from the Caucasus: Abkhazia, Georgia and the US after 11 September 2001," Rick Fawn,(ed.), *Realignments in Russian Foreign Policy*, London, Frank Cass, 2003, p. 136.

ilişkiler kurmasını görmezden gelmek ve hem de politikalarında bölgedeki ABD varlığını kabullenmek zorundaydı. 2003'te gerçekleşen "Gül Devrimi" ile Gürcistan, Rusya ilişkileri yeni bir mecraya girmiştir. Shevardnadze'yi devirerek Cumhurbaşkanı olan Saakashvili'ye başta ABD olmak üzere Batı tarafından gösterilen destek, Gürcistan'ın Rus nüfuzundan uzaklaşmakta olduğunu işaret etmiştir. Aynı dönemde gerçekleşen bir dizi toplumsal hareket, Karadeniz ve Hazar havzalarında Batı yanlısı rejimlerin Rusya aleyhine güç kazanacağı izlenimi yaratmıştır. Böyle bir ortamda Saakashvili, bahsini ettiğimiz diğer bölgelere benzer bir sorun teşkil eden Acarya üzerinde kontrol sağlamakta başarılı olmuştur. Saakashvili, Abhazya ve Güney Osetya sorunlarını da aynı şekilde çözüme hedefini açıklamıştır. Güney Osetya'nın Rus yanlısı hükümetine alternatif olarak sürgünde bir Oset hükümeti kurdurarak bölgedeki bağımsızlık yanlısı eğilimle mücadele etmeyi amaçlayan Gürcü lider, Abhazya bölgesindeki Yukarı Kodor'a da askeri yığınak yapmıştır.⁴⁹ Bu durum BM'nin de tepkisini çekmiş ve Gürcistan'dan uluslararası anlaşmalara uygun olarak bölgeyi silahsızlandırması istenmiştir. Rusya ise Saakashvili'nin hamlelerine şiddetle karşı çıkmakta ve Abhazya ile Güney Osetya'yı desteklediğini her fırsatta göstermektedir. Gürcistan içinde özerk bir bölge olan Güney Osetya, Rusya Federasyonu'na bağlı özerk cumhuriyet Kuzey Osetya ile birleşmeyi arzulamakta, özerk bir cumhuriyet olan Abhazya ise bağımsızlık için mücadele vermektedir. Uluslararası hukuka göre her iki bölge de Gürcistan'ın egemenliğindedir. Ancak Tiflis yönetimi bu bölgelerin büyük kısmında fiili kontrole sahip değildir.⁵⁰

2004 yılı sonlarında Gürcistan'ın Bireysel Ortaklık Eylem Planı'nı kabul ederek NATO'ya sunmasıyla ülkenin NATO'ya katılması yönünde önemli bir adım atılmıştır. Rusya ve Gürcistan arasındaki önemli bir çıkar ayrılığı anlamına gelen bu olayın ardından ilişkilerde krize yol açan olaylar art arda yaşanmaya başlamıştır. Bunların ilki 22 Ocak 2006'daki bombalı saldırılardır. Aynı gün içinde önce Osetya'daki Rus-Gürcü sınırına yakın bir yerde yapılan saldırı ile Rusya'dan Gürcistan ve Ermenistan'a doğalgaz taşıyan borular patlatılmış, ardından Rusya Federasyonu'nun Karaçay-Çerkez bölgesinde Rusya'dan Gürcistan'a elektrik taşıyan hatlar saldırıya uğrayarak kullanım dışı bırakılmıştır. Enerji için büyük oranda Rusya'ya bağımlı olan Gürcistan'da saldırılar yüzünden enerji sıkıntısı baş göstermişse de, sorunun büyümesi Azerbaycan'ın acil yardımı sayesinde önlenmiştir.⁵¹ Gürcü yetkilileri, saldırılarda "Gürcistan'a karşı saldırgan politikalar izleyen Rusya'nın sorumluluğu bulunduğunu" iddia etmiş, Rus tarafı ise bunu yalanlamıştır.⁵² Gürcistan ve Rusya arasında hızla

⁴⁹Zaur Şiriyev, "Şaakashvili'nin Güney Osetya Hamlesi: Taşları Yerinden Oynatır Mı?", <http://www.usakgundem.com/uahaber.php?id=11863>

⁵⁰Araz Aslanlı, "Putin'den Şaakashvili'ye Çelme", <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=432&sayfa=28>

⁵¹Hasan Kanbolat, "Rus-Gürcü Gerginliği Neden Alevlendi?", <http://www.asam.org.tr/yazigoster.asp?ID=1729&kat2=2>

⁵²Araz Aslanlı, "Putin'den Şaakashvili'ye Çelme", <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=432&sayfa=28>

bozulan ilişkilerin daha kötüye gitmesini engellemek üzere Rusya Devlet Başkanı Putin ile Gürcistan Cumhurbaşkanı Saakashvili 13 Haziran 2006'da Moskova'da bir araya gelmiştir. Ancak sert geçtiği bildirilen görüşmede hiçbir somut gelişme kaydedilemediği anlaşılmıştır. Üstelik, 28 Eylül 2006'da iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin kopmasına yol açan yeni bir olay yaşanmıştır. Ondan fazla Gürcü vatandaşıyla birlikte Rus gizli servisi GRU adına çalıştığı iddia edilen dört Rus subayı Rusya adına casusluk yaptıkları suçlamasıyla Tiflis'te tutuklanmıştır. Olaya tepki gösteren Rusya ertesi gün Tiflis büyükelçisi Kovalenko'yu geri çağırılmış ve büyükelçiliği boşaltmaya başlamıştır.⁵³ Gürcistan'ın Rusya'nın muhalefetine rağmen NATO'ya katılımıyla ilgili görüşmelerin yoğunlaştığı bir dönemin ardından gelen casusluk skandalını, Rusya'nın Gürcistan'a yönelik yaptırımları izlemiştir. Rusya, Gürcistan'a yönelik tüm ulaşım ve iletişimi durdurmuş, ayrıca Rusya'daki Gürcü ekonomik faaliyetlerine yönelik baskılar artmıştır. Gürcistan'daki Rus üslerinin boşaltılması işlemi durdurulmuş, ayrıca Gürcistan'a karşı bir BM kararının alınması için çaba gösterilmiştir. Gürcü yetkililer Rusya'nın baskısı karşısında kararlı bir duruş sergileyerek restleşme yolunu seçmiştir. Bu tavrın sonuç getirdiği söylenebilir. Rusya'nın BM nezdindeki çabaları ABD vetosuyla boşa çıkarılmış, Ekim ayında ise Rus lider Putin Gürcistan'daki üslerin tahliyesine devam emri vermiştir. Ocak 2007'de Rusya Büyükelçisi Tiflis'e geri dönmüştür. Rusya'nın geri adım atmasına gerekçe olarak; yaptırımların Gürcistan'ın direncini kırmadığını, aksine ülkenin Batı'ya daha hızlı biçimde kaymasına neden olduğu yönündeki izlenimi gösterilmektedir. Ayrıca Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olma isteğinin ancak örgütün üyelerinden birisi olan Gürcistan'ın onayı ile gerçekleşecek olması, Rusya'yı daha ileri gitmekten alıkoyan bir mülhaza oluşturmuş olabilir.

Tiflis yönetimi, "6 Ağustos 2007 akşamında Kuzey Osetya'da bulunan Mozdok askeri hava üssünden kalktığı tahmin edilen iki Rus savaş uçağının hava sahası ihlali yaparak, Gürcü topraklarına 700 kiloluk bir bomba attığını" öne sürmüş ve Rusya Federasyonu'nu saldırganlıkla suçlamıştır.⁵⁴ Gürcistan, Rus büyükelçisine bir protesto notası vermiş, Ruslar ise suçlamayı kesin bir dille reddetmiştir. Güney Osetya'nın Rus yanlısı hükümeti de Gürcistan'ın Rusya'ya karşı bir komplo kurmak için kendi topraklarını kendisinin bombaladığını iddia etmiştir. Ancak bazı uzmanlar, Gürcistan'ın elindeki Su-25 uçaklarının söz konusu operasyonu yapabilecek nitelikte olmadığını ve saldırının Rus Su-24 uçakları tarafından yapılmasının muhtemel olduğu görüşündedir. Gürcistan saldırı sonrasında BM Güvenlik Konseyi'ni konuyla ilgili acil toplantıya çağırılmış ancak Konsey bu talebi reddetmiştir. Olayın yarattığı gerginlik henüz

⁵³ Federico Bordonaro, "Georgia-Russia Misile Row Calls for the West to Revise its Strategy in Eurasia", *Power and Interest News Report*,

http://www.pinr.com/report.php?ac=view_report&report_id=676&language_id=14

⁵⁴ Hasan Kanbolat, "Rus-Gürcü Gerginliği Neden Alevlendi?",

<http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=1729&kat2=2>

sürmekteyken 26 Ağustos'ta yeni bir hava sahası ihlali gündeme gelmiştir. Gürcistan'ın iddiasına göre, Gürcü hava sahasını Abhazya'ya yakın bir noktadan ihlal eden birkaç Rus uçağından birisi Gürcü uçaksavarları tarafından düşürülmüştür. Rusya iddiayı hayal ürünü olarak değerlendirirken, Rusya yanlısı Abhazya Genelkurmay Başkanı'nın bölgede bir uçağın düştüğünü doğrulaması ilginç bir noktadır.⁵⁵

İlişkilere son darbeyi indiren olay, 2008 Güney Osetya savaşı olmuştur. Gürcistan ordusunun 8 Ağustos 2008 günü Güney Osetya'da başlattığı operasyon ve bu operasyona Rusya'nın verdiği tepki, Güney Osetya'yı bir anda uluslararası ilgi odağı hâline getirmiştir. Gürcistan'ın, bağımsızlığını ilan eden Güney Osetya Özerk Cumhuriyeti'ne karşı "anayasal düzeni yeniden sağlama operasyonu" adı altında başlattığı askerî saldırıya Rusya, Güney Osetya'nın başkenti Tsinvali'de toplam 2 bin dolayında Rus vatandaşı sivilin ve Rus barış gücü askerinin yaşamını kaybettiğini öne sürerek, çok sert bir askerî karşılık vereceğini ilan etti. Bu açıklamayı takip eden gün içinde de, Rusya Güney Osetya'nın tamamında askerî denetimi ele geçirerek Güney Osetya'daki vatandaşlarını ve barış gücü askerlerini korumakta kararlı olduğunu açıkladı. Rus uçakları Gürcistan'ı bombalamaya başladı. Gürcü birlikler başkent Tshinvali'nin çevresindeki 8 yerleşim birimini kontrol altına aldılar, iki Rus uçağına düşürdüler ve üç Rus askerini yaraladılar. Ruslar ise Gürcistan karakollarına ateş açarak saldırılara cevap verdiler. Gürcistan'da seferberlik ilan edildi. Modernizasyonunu Türkiye'nin yapmış olduğu, Gürcistan'ın başkenti Tiflis'e 35 kilometre mesafedeki Marneuli havaalanını Rus savaş uçakları bombaladı. Rus ordusu tanklarını Tshinvali'deki Gürcü bölgesine doğru sürdü.⁵⁶ Rus donanmasına ait savaş gemileri Gürcistan'ın Karadeniz kıyılarını ablukaya aldı ve gemilere, Gürcistan'a "silah ve askeri donanım girmesini engelleme emri" verildi.⁵⁷

Tiflis de 10 Ağustos 2008 tarihinde tek yanlı olarak ateşkes ilan etti. Ancak, Rus tarafı bu ateşkes önerisini kabul edebilmesi için "Gürcistan'a bağlı silahlı unsurların Güney Osetya'nın tamamını boşaltması ve Tiflis'in tek yanlı olarak bir daha Güney Osetya'ya karşı askerî güç kullanmama taahhüdünde bulunması" koşulunu ileri sürdü. Kısa sürede bölge Rusya tarafından ele geçirildi. Neticede sivil kayıpların⁵⁸ 1500 ile 2000 arasında olduğu "Beş gün savaşı" olarak adlandırılan Rus-Gürcü savaşı, Rusya Devlet Başkanı Dimitriy Medvedev'in, 12 Ağustos 2008'de, Gürcistan'ı barışa zorlama operasyonunun tamamlandığı açıklamasıyla sona erdi. Gürcistan kaybeden taraf oldu. Güney

⁵⁵ Federico Bordonaro, "Georgia-Russia Misile Row Calls for the West to Revise its Strategy in Eurasia", *Power and Interest News Report*, http://www.pinr.com/report.php?ac=view_report&report_id=676&language_id=14

⁵⁶ *Zaman*, 8 Ağustos 2008, Cuma

⁵⁷ *Hürriyet*, 9 Ağustos 2008 Cumartesi

⁵⁸ Rus haber ajansları, Savunma Bakanlığına dayandırarak yayımladıkları haberde, Gürcü saldırısında bölgede görev yapan 10'dan fazla Rus barış gücü askerinin öldüğünü, en az 30 askerinin de yaralandığını duyurdular. Bazı kaynaklar ise yüzlerce ölü olduğunu bildirmektedir. **Война в Южной Осетии: вооруженные силы конфликтующих сторон**, <http://top.rbc.ru/society/09/08/2008/217974.shtml>

Osetya bölgesinden Gürcü kuvvetleri çıkarıldı ve Abhaz güçleri Kodori Vadisi'ni ele geçirdi. 16 Ağustos 2008 tarihinde ateşkes imzalandı.⁵⁹

Güney Osetya krizi olarak adlandırdığımız Rusya ve Gürcistan arasında yaşanan bu son savaş, özellikle Rusya açısından, beklenen ve istenen bir gelişmeydi. Rusya Federasyonu'nu savaşa zorlayan hem iç hem de dış sebepler zaman içerisinde olgunlaşınca, bir kısım yapay baskıların etkisi altında, olay kendiliğinden ortaya çıkmış oldu.

26 Ağustos 2008'de Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Dimitri Medvedev, 3 Eylül 2008'de Nikaragua'nın Sosyalist Devlet Başkanı Daniel Ortega Güney Osetya Cumhuriyeti ve Abhazya Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tanıdığını açıkladı.⁶⁰

Savaşın ana maksadı, Rusya'nın Güney Osetya'yı kontrol altına alması, Abhazya'daki konumunu güçlendirmesi ve Gürcülerin askeri potansiyeline ağır bir darbe indirmesiydi. Rusya bir anlamda hedefine erişti. Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanıyarak Gürcistan'a bir ders verdi. Ancak Rusya'nın üstünlüğünü kabul eden uzun vadeli iddialı yorumda bulunmak için henüz erken. Kafkaslar'da barış, halen pamuk ipliğine bağlı ve her an bütün dengeler değişebilir.

Soruna nereden baktığınız oldukça önemlidir. Rusya açısından bakarsanız, Gürcistan Hitler olarak adlandırılan Saakashvili'nin soykırımından kurtulmuştur. Gürcistan açısından bakarsanız Rusya Gürcistan'ı ilhak etmek istemiştir.

Rusya Devlet Başkanı Medvedev, Rus televizyonlarından ve radyolardan canlı yayınlanan açıklamasında, Gürcistan'ın Zviad Gamsahurdiya döneminde, bu cumhuriyetlerde "soykırım girişiminde bulunduğunu" ve Mihail Saakashvili yönetiminin de aynı yöntemi tercih ettiğini ileri sürerek, "Her iki olayda da Gürcü Osetleri soykırımdan Rusya kurtarmıştı" dedi.⁶¹

Medvedev, Rusya'nın Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne saygılı olduğunu ve başından beri bu sorunun diplomatik yollarla çözülmesi taraftarı olduğunu ama Gürcü yönetiminin son saldırısıyla gündemin değiştiğini ve tek seçeneklerinin şiddetten yana olduğunu söyledi. Güney Osetya ve Abhazya'nın Rusya'ya yaptığı başvurunun Rus parlamentosunun alt kanadı Duma ve üst kanadı Federasyon Konseyi'nde kabul edildiğini hatırlatan Medvedev, "Bu konuda artık

⁵⁹ Svante E. Cornell-Johanna Popjanevski-Niklas Nilsson, *Russia's War in Georgia: Causes and Implications for Georgia and the World*, A Joint Transatlantic Research and Policy Center, Johns Hopkins University-SAIS, 1619 Massachusetts Ave. NW, Washington, D.C., August 2008

⁶⁰ Oktay F. Tanrısever, "Gürcistan'ın Güney Osetya'daki Askerî Operasyonu ve Rusya'nın Tepkisi", <http://www.asam.org.tr/yazigoster.asp?ID=2457&kat1=42&kat2=12> Ağustos 2008

⁶¹ Война в Южной Осетии: вооруженные силы конфликтующих сторон, <http://top.rbc.ru/society/09/08/2008/217974.shtml>

⁶¹ Aleksey Pilo, "Beş Gün Savaşının Sonuçları", Rusçadan çeviren: Deniz Berktaş, Rus Resmi Haber Ajansı RIA, *Novosti*, 14 Ağustos 2008

bizim de bir karar almamız gerekiyor. İlgili bütün uluslararası hukuku göz önünde bulundurarak bu cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını tanıyoruz" dedi.

Medvedev, "İnsanların hayatını kurtarmanın tek yönteminin bu olduğunu düşünerek diğer devletlerin de bu konuda Rusya'yı örnek alarak hareket etmesini istiyoruz" diye açıklamada bulundu. Öte yandan, Gürcistan, Rusya Devlet Başkanı Dimitri Medvedev'in Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlığını öngören kararı imzalamasını, topraklarının ilhakı olarak gördüğünü bildirdi.

Gürcistan Dışişleri Bakan Yardımcısı Giga Bokeria, Rusya'nın bu davranışı ile Gürcistan'ın topraklarını ilhak ettiğini ifade etti. Bokeria, "Bu, Gürcistan'ın parçası olan bölgelerin açık bir şekilde ilhakıdır" dedi. Rusya Devlet Başkanı Dmitri Medvedev, Soçi'de toplanan Güvenlik Konseyi toplantısı sonrası Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlığını öngören tasarıyı imzaladı. Medvedev toplantı sonrası yaptığı açıklamada, diğer ülkeleri de bu iki ülkeyi tanımaya davet etti.⁶²

Batı ile ilişkilerin gerilmesine neden olacak imza öncesi, Almanya Şansölyesi Angela Merkel ve ABD Başkanı George W. Bush Medvedev'i tanıma konusunda uyardılar. Rus yetkililer ise Tiflis'in binlerce Oset'in ölümüne neden olan operasyonu gerçekleştirmesinin ardından bu iki bölgeyi kaybettiğini, bunu kabullenmenin gerektiğini işaret ettiler.

Rusya'nın NATO daimi temsilcisi Dmitri Rogozin ise şu an gelinen noktayı Birinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı yıllara benzeterek "ilişkilerde yeni dondurulmuş alanların oluşması kaçınılmaz" dedi. Rus RBK gazetesine açıklamada bulunan Rogozin, "Var olan atmosfer bana 1914 yılında Avrupa'da yaşanan süreci hatırlatıyor. Bir terörist dünya güçlerini karşı karşıya getirmişti" dedi ve Gürcistan Cumhurbaşkanı Mihail Saakashvili'yi Avusturya-Macaristan veliahdı Franz Ferdinand'ı öldürerek Birinci Dünya Savaşı'nı başlatan Sırp milliyetçisi Gavrilo Princip'e benzetti.⁶³

TÜRKİYE'NİN BÖLGE POLİTİKASI VE ETNİK ÇATIŞMALAR KARŞISINDA TUTUMU

Türkiye Kafkasya politikasında Azerbaycan'a ve Dağlık Karabağ'a, Rusya "Yakın Çevre" doktrinine odaklandığından, Gürcistan Abhazya ve Güney Osetya'daki çatışmalarla meşgul olduğundan 1994 yılına kadar Türkiye-Gürcistan ilişkilerinde önemli bir gelişme olmamıştır. Karabağ çatışmasından sonra Türkiye'nin Ermenistan ile ilişkilerinin bozulması sonucunda Türkiye'nin Azerbaycan ve Orta Asya ile temas kurabilmesi için Gürcistan önemli bir ülke olmuştur. Hazar petrolünün Batıya taşınmasında anahtar ülke olan Gürcistan'ın stratejik önemi Türkiye ile Gürcistan arasındaki ilişkilerin gelişmesine yol açmıştır.

⁶² Война в Южной Осетии: вооруженные силы конфликтующих сторон, <http://top.rbc.ru/society/09/08/2008/217974.shtml>

⁶³ Sabah, 26 Ağustos 2008, Salı

Shevardnadze Rusya'yı ayrılıkçı hareketleri desteklemekle suçlamasına ve Gürcistan'ın BDT'ye girmesini reddetmesine rağmen, birçok vatandaşı gibi, Gürcülerin sadece Abhazlara karşı değil gerçekte Ruslara karşı savaştığını ve Gürcülerin böylesine güçlü bir rakip için kuvvetlerinin ve kaynaklarının yeterli olmadığını ve de çözümün Moskova'dan geçtiğini de biliyordu. Bundan dolayı Shevardnadze, Boris Yeltsin ile görüşerek ülkesinin bölgesel bütünlüğünü korumaya çalıştı ve Gürcistan'ın bağımsız bir devlet olarak kalmasının bir zorunluluğu olarak Gürcistan'ın BDT'ye dahil edilmesini kabul etti.⁶⁴ Bununla birlikte, Shevardnadze'nin Rusya'nın etkisini dengelemek için Gürcistan'ın Batının desteğine ihtiyaç olduğu fikri, onun Batı eğilimli politikalar izlemesine sebep oldu ve bu ilişkide Türkiye önemli bir bağlantı noktası olarak ortaya çıktı.

Gürcistan'daki etnik çatışmalar Türkiye'de de sorunlara yol açtı ve özellikle Abhazların durumu birçok olaya sebep oldu. Abhazya'nın Gürcistan'ın bölgesel bütünlüğü içinde yer aldığını Türkiye her fırsatta resmi olarak bildirirse de, Türkiye'de yerleşik yaklaşık 300.000 Abhaz⁶⁵ Türkiye devlet politikasından farklı hareket etmeye çalıştılar ve zaman zaman bunu iki ülke arasında kalmış gizli bir probleme dönüştürdüler. Farklı kurumların davetlisi olarak Türkiye'yi birçok defa ziyaret eden Abhazya Başkanı Vladislav Ardzinba hiçbir ziyareti için devlet görevlilerinden resmi bir davet almamıştır. Buna rağmen Türkiye'de bulunan Abhaz diasporasının finansal yardımlarıyla Sukhumi'de bir cami ve üç eğitim enstitüsü yapılmıştır.⁶⁶ Gürcistan'ın Türkiye için olan stratejik önemi ile Abhaz kökenli vatandaşlarının istekleri arasında kalan Türkiye, 1996'ya kadar açık bir politika sergileyememiş, fakat 1990'ların ikinci yarısından sonra Gürcistan ile Türkiye arasındaki ilişkiler gelişince daha aktif ve kararlı bir politika takip edebilmiştir. Abhaz kökenli bir grup Türk vatandaşı ve Tiflis yönetimi ile iyi ilişkilere sahip Türkiye tarafları arasında arabuluculuk yapabilecek önemli bir devlettir. Bu bağlamda Türkiye'nin ev sahipliği yaptığı 7-9 Haziran 1999'da İstanbul'da her iki tarafın bir araya getirildiği toplantı ve Türkiye'nin bölgesel problemlere barışçı çözümleri desteklemesi, Türkiye'nin oynadığı aktif tutum için çok önemlidir.⁶⁷ Toplantıdan bir hafta önce Kafkas-Abhaz Dayanışma Derneği'nin tüm üyelerinin Dışişleri Bakanlığı'na davet edilmesi hükümetin Abhaz kökenli vatandaşlarına değer verdiğini göstermesi yönünden kayda değerdir.⁶⁸ BM Cenevre süreciyle ilgili yapılan toplantıda, taraflar karşılıklı ekonomik aktiviteleri ve yardımı geliştirmek ve sınırlarda terör hareketlerini

⁶⁴ Alexander Rondeli, "Regional Security Prospects in the Caucasus," G. Berstch (ed.), *Crossroads and Conflict: Security and Foreign Policy in the Caucasus and Central Asia*, New York, Routledge, 2000, p. 49.

⁶⁵ John Colarusso, "Abkhazia," *Central Asian Survey*, Vol. 14, No.1, 1995, p. 76.

⁶⁶ Asbed Kotchikian, "The Perceived Roles of Russia and Turkey in Georgian Foreign Policy," *Insight Turkey*, Vol. 6, No. 2, April-June 2004, p. 42.

⁶⁷ "Abhazya Sorununun Çözümü Yolunda İstanbul'da Düzenlenen Toplantıyla İlgili Bilgi Notu," *Dışişleri Güncesi*, Haziran 1999, <http://www.mfa.gov.tr>.

⁶⁸ "Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesinin 7-9 Haziran 1999'da İstanbul'da yapılacak toplantı öncesinde Dışişleri Bakanlığı ile görüşmeleri," <http://www.kafder.org>.

önlemek için komisyonların kurulmasına karar verdi. Eylül 2003'te dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün Tiflis ziyaretinde, Gürcistan Devlet Bakanı Malkhaz Kakabadze'nin "Türkiye BM Genel Sekreterlik Dostları Grubu'na katılmalıdır"⁶⁹ şeklindeki ifadesine, Türkiye'nin Ocak 2004'te, "Bu öneriye Türkiye Abkhaz sorununa barışçı yollarla ve Gürcistan'ın bölgesel bütünlüğü içinde çözüm aramaktadır" şeklinde Türkiye'nin Gürcistan Büyükelçisine cevap vermesiyle öncesinde tıkanma noktasına gelen girişimler yeniden canlanmış oldu.⁷⁰

Gürcistan-Rusya arasındaki gerilim arttıkça, bunu dengeleyici unsur olarak Gürcistan-Türkiye arasındaki ilişkiler yoğunlaştı. Gerçekte 1997-1998 dönemi Gürcistan-Türkiye ilişkilerinin kuvvetlendiği ve Gürcistan'ın Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) boru hattı projesini desteklemeye başladığı bir dönemdir. 1990'ların ikinci yarısında başlayan bu uzlaşma, "stratejik ortaklık" seviyesine ilerlemiştir. "Gül Devrimi"⁷¹ nden sonra Gürcistan'ın Türkiye'ye yönelik politikalarında bir değişiklik yaşanmamıştır ve Shevardnadze'den daha da Batı yanlısı olan yeni Devlet Başkanı Saakashvili, BTC boru hattını onaylamış ve işler durumda olmasını temin etmiştir.

Gürcistan'ın güvenliğini ve enerji nakil hatlarının tam işlevsel olmasını olumsuz etkileyecek birçok problem vardır. Rusya'nın desteklediği Abhazy ve Güney Osetya bölgelerinin boru hatları güzergahına çok yakın olması bu problemlerin başında gelmektedir. Hükümet başına geçen Saakashvili Gürcistan'da hakimiyeti kontrol altına aldıktan sonra ilk olarak Acaristan sorununu çözmek için bölgeyi ziyaret etmek istedi. Fakat Rusya'yla yakın ilişkide olan Acaristan Otonom Bölgesi lideri Aslan Abashidze'nin yeni yönetimi tanımadığı şeklindeki seçim sonrası bildirisi ile Cholohi gümrüğünden geçişine izin verilmedi. Bu çerçevede bölgede uzun süren ve savaş eşliğine kadar gelen kriz yaşandı.⁷²

Bölgeye ekonomik ambargo uygulanması şeklindeki Saakashvili'nin yanıtı ile kriz tırmandı. 18 Mart 2004'te ABD ve Rusya'nın araya girmesi ile ancak geçici olarak çözülebildi. Türkiye sorunun barışçıl yollarla çözümünü desteklemekle birlikte, askeri müdahale durumunda Kars Antlaşması'na dayanabileceğini de belirtti.⁷³ Yapılan diplomatik görüşmeler sonucunda gerekli desteği bulamayan Aslan Abashidze 5 Mayıs 2004'te (önceki Dışişleri Bakanı ve dönemin Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konseyi Sekreteri Igor Ivanov'a sözde eşlik etmek üzere Batum'dan Moskova'ya) ülkeyi terk etmek zorunda kaldı. Böylece Aslan Abashidze ve Saakashvili arasındaki kriz sona ermiş oldu. Aslan Abashidze'nin 2004'te devrilmesinden sonra Acara Özerk Cumhuriyeti'nin

⁶⁹ "Tbilisi wants Turkey, Ukraine to join mediators on Georgia-Abkhaz conflict," *Interfax*, Tiflis, 18 Eylül 2003.

⁷⁰ "Turkey offers to host Abkhaz-Georgian talks," *RFE/RL Newsline*, Vol. 8, No. 7, 13 Ocak 2004.

⁷¹ Gül Devrimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Giray Saynur Bozkurt, "Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da Kadife Devrimler", Özel Dosya, *Karadeniz Araştırmaları Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi*, Sayı:9, Bahar 2006, ss.151-167

⁷² Archil Gegshidze, "Georgia's Vulnerabilities and the Ajaria Crisis," *Insight Turkey*, Vol. 6, No. 2, April-June 2004, p. 65.

⁷³ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, I. Cilt (1920-1945), T.T.K, 1983, s. 41-47.

statüsü Gürcistan anayasasında yapılan değişikliklerle kısıtlandı. 6 Mayıs 2004'te Gürcistan Parlamentosu'nun yetkisiyle Acaristan'daki bölgesel hükümeti feshetti. Acaristan'daki çatışmanın çözülmesi ile cesaretlenen Cumhurbaşkanı Abhazya ve Güney Osetya'nın Gürcistan ile birleşmesini sağlayacağını duyurdu. Bununla birlikte Güney Osetya problemine hızla hareket eden Saakashvili Rusya'nın sert reaksiyonuyla karşılaştı ve geri adım atmak zorunda kaldı.⁷⁴ Shevardnadze'nin de daha önce değindiği gibi problemin Gürcistan ile Güney Osetya arasında değil Gürcistan ile Rusya arasında olduğunu kabul etti. BM'in Güney Osetya probleminde rol almayacağı bildirisi; Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (ECSC)'nin ilgili tarafları sadece yumuşatma politikasıyla sınırlaması ve ABD'nin Rusya'nın karşısına çıkmama politikası üzerine Saakashvili geri adım atmak zorunda kaldı. Güney Osetya da başarısız olunca Cumhurbaşkanı Rusya'nın rehberliğinde Abhazya sorununun görüşmelerine başvurmak zorunda kaldı. Saakashvili Abhazya'da barışı korumakla görevli ve başlıca Ruslardan oluşan kuvvetlere batılı ve özellikle Amerikalı kuvvetlerin katılımını sağlamak için çalıştı. Diğer taraftan ABD Gürcistan'a problemlerin çözümü için Rusya ile görüşmelerini tavsiye etti ve Abhazya çatışmalarının çözümünde daha fazla taahhütte bulunmak istemediğini gösterdi. Gürcistan etnik sorunlarıyla yüzyüze gelindiğinde Türkiye'nin tutumu ABD'nin tutumundan farklı değildi. Acaristan çatışması sırasında Türkiye Dışişleri Bakanlığı sadece "Gürcistan bölgesel bütünlüğüne destek" mesajı yayınlarken⁷⁵, Türkiye'nin Bakü Büyükelçisi Ünal Çeviköz çalıştığı bakanlığın bildirisinin ilerisine giderek 1921 Kars Antlaşmasına atfen "*Gürcistan'ın bir parçası olan Acaristan otonom bölgesine Türkiye'nin asker gönderme hakkı vardır*"⁷⁶ bildirisinde bulunmuştu.⁷⁷ Bu meselenin Rus medyasında detaylı tartışılması ve bu durumun Gürcistan'daki gelişmelerle T.C. Dışişleri Bakanlığı'nın ilgili olduğunun ilişkilendirilmesinden sonra dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Türkiye'nin bu sorunu Kars Antlaşmasıyla ilişkilendirmediğini bildirdi. Tiflis ile yaşanan gerilim sırasında Abashidze Türkiye'nin "garantör devlet" olarak bölgesel gelişmelere müdahale etmesi gerektiği talebinde bulundu.⁷⁸ Diğer taraftan Ankara Aslan Abashidze ve Saakashvili ile olan ilişkilerine rağmen Moskova'nın yaptığı gibi aktif görüşme rolünü üstlenmedi ve arka planda kalmayı tercih etti. Öncesinde 2000 yılında Batum ve Acaristan arasındaki kriz süresinde Cumhurbaşkanı Demirel Hikmet Çetin'i özel elçi olarak görevlendirmişti. 2004'te kriz bitiminin hemen sonrasında önceki Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış ve önceki Devlet Bakanı Refaaddin Şahin 19-21 Mart 2004'te Tiflis ve Batum'a seyahat ettiler ve prob-

⁷⁴ Daan Van Der Schriek, "South Ossetia Gets Ultimatom, Rejects Georgian Aid," *Eurasia Insight*, 23.6.2004.

⁷⁵ *Dışişleri Güncesi*, "Gürcistan Hükümeti ile Acara Özerk Cumhuriyeti Arasında Ortaya Çıkan Gerginlik Hakkında Basın Açıklaması," 15 Mart 2004, <http://www.mfa.gov.tr>.

⁷⁶ *Hürriyet*, 15 Mart 2004

⁷⁷ "Rusya'yı kızdıran Büyükelçi," *Milliyet*, 19 Mart 2004.

⁷⁸ Mevlut Katık, "Will Turkey meet the strategic challenge in Georgia?," *Eurasia Insight*, 10 Aralık 2003.

lemin çözümünden duydukları mutluluğu ifade ettiler.⁷⁹ Aslan Abashidze'ye rağmen Türkiye'nin müdahil olmaktan çekinmesi, problemi Gürcistan'ın yerel problemi olarak görmesi, Gürcistan Cumhurbaşkanı Mikhail Saakashvili tarafından "Gürcistan'ın bölgesel bütünlüğünün sürdürülmesi için çok yapıcı" olarak değerlendirilmiştir. Buna ilave olarak Saakashvili Rusya hükümetinden ziyade Duma'nın içindeki bazı tutucu unsurların Acaristan'daki krize müdahale etmek için bir bahane aradıklarını bu unsurların kendi hareketlerini meşru göstermek için Türkiye'nin müdahale etmesini arzuladıklarını ve de Türkiye'nin krize uzak durmasının akıllıca bir yaklaşım olduğunu iddia etti.⁸⁰

Gürcistan'daki etnik çatışmaların Rusya, Türkiye ve Gürcistan açısından farklı sonuçları vardır. Rusya Türkiye için son derece yararlı BTC projesini baltalamak, başka bir deyişle Azeri petrolünün Batıya Gürcistan yoluyla ulaşmasını engellemek amacıyla Kafkaslardaki istikrarsızlığı devam ettirmek için Gürcistan'daki etnik çatışmaları desteklemektedir. Gürcistan'daki politik kaos ve etnik çatışmalar bir taraftan Gürcistan'ı Avrasya petrolü için daha az çekici bir güzergah haline getirirken, diğer taraftan bölgede yaşanan istikrarsızlık Gürcistan'ı Rusya'ya yakın olmaya zorlamaktadır. Nitekim Rusya ekonomik, sosyal ve siyasi olarak örtülü müdahalelerle desteklediği Gürcistan'da askeri ve politik varlığını kuvvetlendirmek için önce Gürcistan'ın ilk Devlet Başkanı olan Gamsahurdia hükümetini devirerek rakibi Shevardnadze yönetimini başa getirmiştir. Ancak Shevardnadze yönetiminin ulusalcı eğilimler göstermeye başlaması ile bu defa Güney Osetya Abhazya ve Acaristan'daki problemler provoke edilerek Gürcistan 1993 yılı sonunda BDT'ye girmeyi kabul etmek zorunda kalmış ve Rusya ile bir askeri işbirliği anlaşması imzalamıştır. Böylece Rusya, Gürcistan ile imzaladığı anlaşma ile SSCB dönemine ait Türkiye sınırındaki askeri varlığını tekrar elde etmiştir.⁸¹ Gürcistan'da ikinci perde ise son gelişmelerle oynanmaya başlamış. Rusya'nın Ermenistan ve Gürcistan'daki kazançları, Azerbaycan'a baskılarını artırmalarını kolaylaştırmıştır.

Gürcistan'daki bu durum, uluslararası kamuoyunu olduğu kadar Türkiye'yi de ilgilendirmektedir. Özellikle Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının yapılmasının ardından Türkiye-Gürcistan ilişkilerinin oldukça iyi seyrettiği gözlenmiştir. Batum'daki uluslararası havalimanı Mayıs ayında iki ülke arasında ortak kullanıma açılmış ve Türkiye'den iç hat statüsünde uçuş yapılabilecek ilk yabancı havalimanı haline gelmiştir. Öte yandan, Türkiye-Rusya ilişkileri de 2000'li yıllarda büyük gelişme göstermiştir. Enerji alanındaki işbirliği başta olmak üzere ekonomik ilişkiler oldukça ileri düzeydedir. Üstelik ABD'nin Ortadoğu politikasının başta Kuzey Irak olmak üzere çeşitli alanlarda Türkiye için sorun-

⁷⁹ Dışişleri Güncesi, "Gürcistan Hükümeti ile Acara Özerk Cumhuriyeti Arasındaki Krizin Aşılması Hakkında Basın Açıklaması," 19 Mart 2004, <http://www.mfa.gov.tr>.

⁸⁰ "Turkish-Georgian Relations: An Interview with Georgian President Mikheil Saakashvili," *Insight Turkey*, Vol. 6, No. 2, April-June 2004, pp.45-49.

⁸¹ Gamze Güngörmüş Kona, "Gürcistan'dan Ötesi: Kafkasya'da Büyük Resmî Görmek", 16 Ağustos 2008 <http://www.turksam.org/tr/yazdir1454.html>

lar yarattığı bir dönemde, bir partner olarak Rusya'nın değeri artmıştır. Rusya ile ilişkilerini bozmak istemeyen Türkiye, Gürcistan'ın kendisinden beklediği desteği Rusya karşısında göstermemiştir. Bu bağlamda, Amerikan desteğiyle gerçekleşen "renkli devrimlerin" samimiyetine duyulan kuşkudan, Gürcü hükümetinin de nasibini almış olduğu söylenebilir. Gürcistan'ın, ABD'nin bölgedeki çıkarlarının bir temsilcisi olarak görüldüğü ölçüde bu kuşkuya maruz kalacağı anlaşılmaktadır.

Türkiye Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü savunmaktadır. Enerji ve ulaşım projelerinde önemli konumda bulunan Gürcistan ile Türkiye arasında yakın askeri ve politik ilişkiler de bulunmaktadır. Diğer taraftan iki bölgesel güç olan Türkiye ve Rusya arasındaki ekonomik ilişkilerin önemi de açıktır. Kafkasya'daki son krizde Rusya'da Türkiye ile Gürcistan arasındaki askeri ilişkileri sorgulayan yorumlar yapılmıştır. Türkiye bölgesel bir güç olarak hangi ülke ile askeri ilişkiler kuracağını başka bir ülkeye danışma durumunda değildir. Ayrıca Türkiye'nin bölge ülkeleriyle ilişkileri karşılıklı egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı çerçevesi içerisinde yürütülmektedir. Sorun Rusya'nın Kafkasya'ya bakışından kaynaklanmaktadır. Bir bölgesel güç olarak Türkiye'nin bölgesel sorunlarda inisiyatif alması Rusya'yı Kafkasya politikasını gözden geçirmeye itebilir. Türkiye Gürcistan ile ilgili sorunlarda kriz çıkmadan önce tarafları bir araya getirebilecek konumdaydı. Türkiye bu hamleyi Rusya'ya rağmen yapmalıydı. Mevcut krizde ortaya konan Kafkasya ittifakı önerisi ileriye dönük olarak görüşmelerde detaylandırılabilir. Böyle bir ittifakta Türkiye ile birlikte bir bölgesel güç olan Rusya'da yer alacaktır. Ancak şiddet politikasıyla sonuç alınmayacağına Rusya'ya açık bir şekilde gösterilmesi gerekir. Rusya'nın Gürcistan'ı bombalaması ve işgalde tereddüt etmemesi Gürcistan'ın ve Azerbaycan'ın Rusya karşısında askeri bir ittifak içerisinde güçlendirilmesi gerektiğini ortaya çıkarmıştır. NATO üyeliği bu açıdan önemlidir. Türkiye buna destek vermelidir. Karadeniz'de de Rusya'nın istediği zaman diğer bir Karadeniz ülkesinin limanlarını ablukaya alamayacağı bir yapılanmaya gidilmelidir. Türkiye enerji alanında da Rusya'ya olan bağımlılığını azaltıcı politikalara hız vermelidir. Enerjiyi silah olarak kullanan anti-demokratik bir Rusya'ya bağımlılık sorunlarına neden olabilir. Ayrıca mevcut krizde Gürcistan topraklarında kontrol noktası oluşturan Rusya askerlerinin ve/veya onların desteğiyle hareket edenlerin yoldan geçen Türk TIR şoförlerinin parasını ve mallarını gaspa yöneldiği haberleri de Türkiye tarafından dikkatle incelenmeli ve sorumluların cezalandırılması ve zarar uğrayanların zararlarının tazmini Rusya'dan talep edilmelidir.⁸²

Bölgedeki gelişmeler Türkiye için çok önemlidir. Yüzyıllardan sonra Kafkaslar'da Rusya ile sınırları arasında Gürcistan'ı bulan Türkiye, bu yeni müttefikine dört elle sarıldı. Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı, Şahdeniz gaz boru hattı, Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattı, Kafkaslar'da yeni işbirliği imkânları açan projeler olarak öne çıktı. Bu projeler Rusya'yı çok memnun etmiyordu. Ama

⁸² Kamer Kasım, "Gürcistan'da Neler Oluyor?", <http://www.turkishweekly.net/turkce/yorum.php?id=647>

Rus doğalgazına bağlı ve iyi bir müşteri olan Türkiye, yine de Moskova ile bir dengeyi koruyabiliyordu. Saakashvili hükümetinin abartılı hamlesi, bu dengeleri de, Azerbaycan ve Türkiye'nin Gürcistan'la giriştiği işbirliği ortamını da tehlikeye attı. Gerçi Rusya'nın Gürcistan'ın Poti'deki petrol tesislerini vururken Türkiye ve Azerbaycan'la petrol ve gaz hatlarına zarar vermemesi, bu konuda gösterdiği özenin işareti olarak da görülebilir ama işler bu noktadan sonra Ankara için daha zor olacaktır. Türkiye'nin bölgedeki enerji-siyaset-güvenlik denklemini, kış ve gaz krizlerine yakalanmadan bu gelişmelere göre yeniden kurması gerekmektedir.⁸³

SONUÇ

Tiflis ve Moskova arasında artan gerginliğin kökleri 1990'lı yılların başlarında Gürcü çoğunluğun biran önce Moskova'dan ayrılıp bağımsızlık kazanmak için örgütlenmeleriyle başlayan gelişmelere kadar gitmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmadan önceki son yıllarında komünizm karşıtı milliyetçi Gürcü muhalefet, Gürcistan'daki komünist gücün kurumsal temellerini sarsmak için grevleri ve diğer sivil başkaldırı hareketlerini kullandılar. Bu olaylar, Cumhuriyetin Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını kazanmasında önemli bir rol oynamıştır. Ancak bu bağımsızlık mücadelesi stratejisindeki farklılıklar Sovyet—sonrası dönemde Gürcistan halkının bölünmesine yol açtı. Radikal Gürcüler, iç siyasette Sovyet döneminin Gürcü yönetici çevreleriyle ve dış siyasette de Moskova ile her türlü uzlaşmaya karşıydılar. İlimli Gürcüler ise, bu eski güç odaklarına karşı daha dikkatli ve ilimli bir yaklaşım izlemeyi tercih ediyorlardı.

Gürcistan yönetimi en başından beri bölgesel bütünlüğüne bir tehdit olarak algıladığı etnik çatışmaları, Gürcistan'ı kendi etnik çemberi içine almak isteyen Rusya tarafından yönlendirildiğini iddia etmektedir. Rusya'nın şimdiye kadar bölgeye yönelik politikası da bu iddiayı destekler gibi görünmektedir. Açıkça Rusya'nın bu çatışmalara olan ilgisi bölgedeki çatışmaların yerleşmesini hedeflemekten ziyade krizi derinleştirerek kendi çıkarlarını kollamayı ve statükosunun devamını hedeflemektedir. Bir anlamda Gürcistan da tıpkı Azerbaycan gibi bağımsızlığından itibaren Rusya'nın politikalarının hedefi olmuştur. Gürcistan'ı kendi eksenine almak isteyen ve bu ülkede asker konuşlandırmayı amaçlayan Rusya Gürcistan'daki ayrılıkçı hareketleri desteklemiş ve sonuçta bu amacına ulaşmıştır. Çatışmaların kaynağı olarak Rusya'nın algılanması çözüme yönelik olarak iki yaklaşımı ortaya çıkarır: Bunlardan birincisi, 1994 sonrası Shevardnadze'nin yapmaya zorlandığı gibi ihtiyaçları karşılamak için Rusya'ya dönmek ve ikincisi özellikle 1997 sonrasında Rusya'yı dengelemek üzere alternatif güç kaynaklarını aramak. Ancak Rusya'nın kazancı kalıcı olmamış "Gül Devrimi" ne giden süreçte ve yönetimin değişmesinden sonra Gürcistan hızla Batı eksenine yönelmiş ve NATO üyeliğini talep eden bir ülke konumuna gelmiştir. Saakashvili'nin Devlet Başkanlığından itibaren gerilen

⁸³ Murat, Yetkin, "Türkiye'nin Alacağı Gürcistan Dersleri, Politika, *Radikal* /11/08/2008

Rusya-Gürcistan ilişkilerinde zaman zaman sorunlar ortaya çıkmıştır. Örneğin, 2006 yılında Gürcistan'da 4 Rus subayı casuslukla suçlanmış ve ortaya çıkan gerginliğe Rusya ekonomik sınırlamalar uygulamak hatta Rusya'da çalışan bazı Gürcüleri sınır dışı etmekle cevap vermiştir. 30 Ekim 2007 tarihinde de Rus askerlerinin Ganmukhuri'ye girip Gürcistan güvenlik güçlerine saldırdığı haberi üzerine iki ülke arasında gerginlik yaşanmıştır. Gürcistan Devlet Başkanı Saakashvili de olay yerine gitmiş ve Rus kuvvetleri komutanı General Chaban'ın Gürcistan'da istenmediğini ve birkaç gün içerisinde ayrılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu gerilimlerin doruğa ve bir silahlı çatışmaya varması ise Gürcistan'ın Güney Osetya'da kontrolü sağlamak için başlattığı operasyonla birlikte olmuştur.

Rusya'nın müdahalesi ile Gürcistan kuvvetleri Güney Osetya'dan çıkarılmıştır. Ayrıca Kodori Vadisinde de Gürcistan'a karşı ikinci bir cephe açıldı. Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy'nin temasları sonucunda tarafların ateşkes için 6 maddelik bir ilkeler deklarasyon üzerinde anlaştıkları ilan edilmiştir. Şiddete son verilmesi, tüm askeri operasyonların durması, karşılıklı olarak insani yardımlara izin verilmesi, Gürcistan kuvvetlerinin çatışmalar öncesi mevzilerine dönmeleri, Rusya kuvvetlerinin önceki pozisyonlarına dönmesi ve Güney Osetya ile Abhazya'nın gelecekteki statüsü üzerine uluslararası görüşmelerin yapılmasını içeren anlaşmanın çatışmaları sona erdirmesi beklenirken 13 Ağustos 2008 itibarıyla bu beklenti gerçekleşmemiştir. Rusya kuvvetlerinin Gori'den Tiflis'e uzanan yolda ilerlediği haberleri Rusya'nın amacının Saakashvili'nin devrilmesi mi? olduğu tartışmalarını artırmıştır. Gürcülerin Gori'yi boşaltması, şehrin Rusya ve onların desteklediği kuvvetler tarafından yağmalandığı haberleri ve ileride Rusya için ciddi sorun oluşturacak görüntülerin ortaya çıkması Kafkasya'da gerilimlerin devam edeceğinin işaretidir. Rusya Gürcistan'ın bir daha Güney Osetya ve Abhazya'ya girmesini istememekte ve bu doğrultuda bir deklarasyonun Gürcistan tarafından imzalanmasını talep etmektedir. Böyle bir deklarasyonu Saakashvili'nin imzalaması iktidarını ve prestijini sona erdirebilir. Rusya aslında iki şekilde Saakashvili yönetimini devirebilir. Bir yöntem Rus kuvvetlerinin Tiflis'e girmesi ve diğer yöntem ise Saakashvili'nin Rusya'nın istediği tarzda bir deklarasyonu imzalamasıdır. Rusya'nın Gürcistan topraklarını işgali sürdürmesi ve Rus kuvvetlerin Tiflis'e girmesi Rusya'yı uluslararası alanda zor durumda bırakacaktır. Krizin geldiği noktada da Rusya'ya yönelik ciddi eleştiriler ve Batı ile ilişkilerinde telafisi zor zararlar meydana gelmiştir. Poti Limanı'nın Rusya tarafından bombalanması ve Gori'deki yağmalamalardan Rusya sorumludur. Kafkasya topraklarına girmesinden itibaren Kafkasya'daki halkları birbirlerine karşı kışkırtarak avantaj sağlamaya çalışan Rusya'nın Soğuk Savaş dönemi sonrasında da aynı politikayı sürdürdüğü görülmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan bölge ülkelerinin bu durumunu kabulde zorlanan Rusya bu ülkelere istediği zaman müdahale edebileceğini ve hatta işgal edebileceğini düşünmektedir. Gürcistan ve Azerbaycan gibi sorunlu da olsa demokratikleşmede mesafe almaya çalışan ve bağımsız olan ülkelere yönelik Rusya'nın izlediği

politika bu ülkeleri Batıyla yakınlaşmaya ittiği gibi Rusya'nın da Batıyla olan ilişkilerini bozmaktadır. Aslında Kosova'nın bağımsızlığını kazanmasından sonra gerilen ilişkiler Kafkasya'daki krizle birlikte yeni bir boyuta taşınmaktadır. ABD Rusya'nın sınırları aştığını belirtmiş ve Gürcistan'a insani yardım ve askeri malzeme gönderileceğini açıklamıştır. Bu arada NATO'dan da Gürcistan'ın üyeliğine ilişkin sürecin devam ettiği ifade edilmiştir. NATO'nun Bükreş Zirvesi'nde Gürcistan'ın NATO Üyelik Eylem Planı içerisine alınmamasının Rusya'yı Gürcistan'a saldırmak konusunda cesaretlendirdiği yorumları da yapılmıştır. Gürcistan'da Rusya'nın yaptığı tahribattan sonra bu ülkede Rusya'ya daha yakın bir politikayı savunanların da işi zorlaşacaktır. Mevcut anti-Rus atmosferin Gürcistan'da daha da derinleşeceği söylenebilir. Gürcistan politik ve ekonomik istikrar ve güvenliği için Batıyla bütünleşmeyi istemektedir. Rusya ise Batının bu bölgeye ilgisini dışarıdan müdahale olarak değerlendirmekte hatta Gürcistan'dan bahsederken ABD'nin Gürcistan projesi gibi Gürcistan'ı bir ülke gibi görmediğini ima eden açıklamalarda bulunmaktadır. Rusya'nın Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yeni sınırları tanımakta ve kabullenmekte zorlanan politikası Kafkasya'da istikrarı olumsuz etkilemektedir. Rusya kuvvetlerinin 14 Ağustos 2008'de Gori'den çekilmeye başladığı ve şehre Gürcistan kuvvetlerinin geri dönmekte olduğu haberleriyle durum sakinleşmeye başlasa da Rusya ile Gürcistan arasında yeni gerginliklerin çıkması olasıdır. ABD-Rusya ilişkileri de bu krizden olumsuz etkilenmiştir. ABD'nin yetkili ağızdan Rusya'nın Gürcistan'a müdahalesini Soğuk Savaş döneminde Çekoslovakya'nın işgaline benzetmesi krizin vardığı noktayı göstermektedir.

Bugüne kadar olan Rusya politikası Gürcistan üzerine Amerika'nın etkisini daha da kuvvetlendirmiştir. Eğer bu eğilim devam ederse, Gürcistan üzerine Amerika'nın etkisinin artmasını engelleyemeyen, dolaylı olarak Rusya karşıtı duyguların ortaya çıkmasını sağlayan ve Gürcistan üzerinde etki oluşturamayan Rusya'nın ayrılıkçılara verdiği destek manasız olacaktır. Bu durum Rusya'yı geleneksel politikalarını değiştirmeye zorlamaktadır.

Özellikle Vladimir Putin'in Rusya Devlet Başkanlığına yükselmesinden sonra Moskova ve Tiflis arasında gerginliğin artması gerek Rusya, gerekse Gürcistan için karışık sonuçlar doğurmuştur. Her iki taraf da sorunlarını birbirinden tamamen farklı bakış açılarıyla görmüştür. Moskova enerji, askeri üsler, vize rejimi ve uluslararası terörizm konularındaki kendi pozisyonunu Gürcistan'a açıkça dikte ettirmeye çalışmaktadır. Ancak, bu politikalar Tiflis'in Rusya yanlısı değil de, Batı yanlısı bir dış politika yönelişi izlemesine yol açmaktadır. Bu nedenle, bölgede istikrar arttırıcı politikalar geliştirilirken Moskova'nın Gürcistan ve diğer komsularının kaygılarını da dikkate alması gerekir. Mevcut sağırklar diyalogu yerine, karşılıklı anlayış kültürünün benimsenmesi, yakın gelecekte Moskova'nın Tiflis ile ilişkilerini güçlendirebilmek için tek çıkar yol gibi görünmektedir.

Şu anda olduğu ve gelecekte olacağı gibi Gürcistan'daki etnik çatışmaların çözümünde arabulucu olarak üçüncü bir tarafa ihtiyaç vardır. Batılı devletlerin, uluslararası organizasyonların ve BM'lerin bölgede barış için çabaları

devam etmektedir. Shevardnadze'nin 2003'te devrilmesi ve Acaristan'ın Gürcistan'a katılması bölgede Rusya'nın gücünün azaldığına işaret etse de ve hatta 11 Eylül'den sonra ABD'nin bölgeye müdahil olmasından sonra bölgede Rusya'nın aktivitesinin azaldığına dair görüşler olsa da, Rusya hala inkar edilemez bir şekilde bölgede güçlü bir aktördür. Abhazy seçimlerinde Rusya'nın etkisi ve Güney Osetya'nın Rusya'ya bağımlılığı düşünüldüğünde Abhaz ve Güney Osetya sorunu "Rusya faktörü" olmadan çözümlenemez.

Gürcistan, Türkiye açısından birinci derecede stratejik öneme sahip bir ülkedir. Gürcistan hem BTC ve BTE boru hatlarının içinden geçmesi ve hem de Kars-Tiflis demiryolu bağlantısı ile Türkiye'nin Orta Asya ve daha ötesinde Çin'e uzanımını kolaylaştıracak ülke konumundadır. Ayrıca Türkiye'nin bu ülkede ciddi ekonomik ve siyasi yatırımları vardır. Gürcistan, Türkiye için çok önemli bir başka ülkenin (Azerbaycan'ın) doğrudan Rus baskısına maruz kalmasının önündeki son engeldir. Üstelik Tiflis-Bakü hattı Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrasında Kafkaslarda kurabildiği önemli ve korunması gereken bir etkinlik hattına işaret etmektedir. Tüm bunların ötesinde çok sayıda Gürcü ve Kafkas kökenli Türk vatandaşının varlığı, Türkiye'nin bu ülkede olan bitenlere bigane kalamayacağını göstermektedir. Yine de Türkiye son yıllarda genel olarak Kafkasya'da ve özel olarak Gürcistan'da çok sessiz ve tepkisiz kalmıştır. Gürcistan örneğinde hemen herkes (Gürcüler, Abhazlar, Osetler, Batılı diplomatlar, uluslararası sivil toplum örgütleri ve hatta zaman zaman liberal eğilimli Ruslar) Türkiye'nin neden bu ülkenin sorunlarına daha etkin bir şekilde müdahil olmadığı sormaktadırlar. Bölgeden uzakta yer alan çeşitli ülkeler resmi ya da gayri-resmi pek çok girişimle Gürcülerle Abhaz ve Osetleri biraraya getirmeye çalışırken, yanı başında kendisi için bu derecede önemli olan ve toprak bütünlüğünü resmi politikası olarak ilan etmiş bir ülkeye karşı Türkiye'nin bu kadar uzak kalması anlaşılır değil.⁸⁴

Gürcistan'daki çatışmalardan sonra ortaya çıkan tabloda olası senaryolar üzerine şu yorumlar yapılabilir: Gürcistan'ın hem Abhazy ve hem de Güney Osetya'da bu aşamadan sonra kontrolü sağlaması zor görülmektedir. Gelinek noktada özellikle bağımsızlığının ilanından hemen sonra izlediği politika ile Gürcistan'ın da sorumluluğu bulunmaktadır. Gürcistan toprak bütünlüğünü sağlamaya çalışırken entegre edici politikalar izlememiştir. Abhazy ve Güney Osetya sorunlarını bir şekilde çözmüş bir Gürcistan'ın NATO üyeliği daha kolay gerçekleşecektir. Gürcistan belki Abhazy ve Güney Osetya'yı birlikte pazarlık masasına getirerek bu toprak parçalarından birinin kontrolü üzerinde durabilir. Rusya stratejik konumundan dolayı Abhazy'yı Gürcistan'a bırakmamakta ısrarcı olacaktır. Gürcistan'dan geçen enerji ve ulaşım projelerine odaklanması Rusya'nın son operasyonundan sonra daha da önem kazanmıştır. Türkiye'nin ve diğer Batılı ülkelerin bu noktaya odaklanmaları hem Türkiye

⁸⁴ Mustafa Aydın, "Beklenen savaş sonunda (yanlış yerde!) başladı", Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, *Politika Notu*, s. 5- 6.

hem de Avrupa'nın Rusya'ya olan doğal gaz'daki bağımlılığının azaltılması açısından önemlidir.

Dönemin Cumhurbaşkanı Sezer'in sözlerinde "kuvvetlendirilmiş ortaklık" olarak ifade bulan seviyeye ulaşmış Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkiler, bölgeye istikrar ve etnik problemlerin çözümünü getirmek için kullanılmalıdır. Bu bağlamda daha aktif bir politika takip etmek Türkiye'nin üstleneceği rol olacaktır. Bölgede istikrarın sağlanması, BTC projesinin başlamasının ardından özellikle boru hatlarının güvenliğinin sağlanması için önemlidir. Türkiye Başbakanı Erdoğan, Ağustos 2004'te Tiflis'i ziyareti sırasında, daha önce Gürcistan'ın iç meselesi olarak görülen Abhazya ve Güney Osetya problemlerinin çözümünde yardımcı olmak için Türkiye'nin üzerine düşen görevi yapacağına dikkati çekti ve "Abhazya'da yaşayan 70.000 Abhaz var iken Türkiye'de 300.000 Abhaz var. Bu durum problemin çözümünde bir köprü olarak kullanılabilir. Problemler savaşa değil görüşme masasında çözümlenmelidir. Problemlerin diplomatik çözümleri için Türkiye bir rol oynayabilir" dedi.

Sonuç olarak bugüne kadar olan Rus politikaları geri tepmiştir. Eğer Rusya tüm bölgeyi kaybetmek istemiyorsa, geleneksel yaklaşımlarında değişiklik yapmalıdır. Rusya için bu durum daha uygun olacaktır. Bunun ötesinde Batıya ve ABD'ye yönelen diğer bölgesel devletlerin politikalarına etki yapabilmek için Rusya bu değişikliği yapmalıdır. Bu noktada Gürcistan'da yaşanan henüz çözülememiş etnik çatışmaları çözmek amacıyla Türkiye ve Rusya arasındaki işbirliği arttırılmalıdır. Gürcistan'da olabilecek bir çatışma Türkiye'nin siyasi, ekonomik planlarını da olumsuz etkileyeceğinden Türkiye de bölgeye gereken ilgiyi göstermelidir.

Abstract

This article is to focus on the problems of Abkhazia and South Ossetia in Georgia, one of the three Southern Caucasian countries, pointing to the historical background and development of the problem and trying to explain the lack of progress towards the resolution of the conflicts. In this context, the relations of two regional powers, Turkey and Russia, with Georgia are to be evaluated and their policies towards ethnic conflicts in the region will be analyzed.

Key Words: Georgia, Abkhazia, South Ossetia, Turkey, Russia.

Kaynaklar

- "Abhazya Sorununun Çözümü Yolunda İstanbul'da Düzenlenen Toplantıyla İlgili Bilgi Notu," *Dışişleri Güncesi*, Haziran 1999, <http://www.mfa.gov.tr>.
- "Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesinin 7-9 Haziran 1999'da İstanbul'da yapılacak toplantı öncesinde Dışişleri Bakanlığı ile görüşmeleri," <http://www.kafder.org>.
- "Rusya'yı kızdıran Büyükelçi," *Milliyet*, 19 Mart 2004.
- "Tbilisi wants Turkey, Ukraine to join mediators on Georgia-Abkhaz conflict," *Interfax*, Tiflis, 18 Eylül 2003.
- "Turkey offers to host Abkhaz-Georgian talks," *RFE/RL Newslines*, Vol. 8, No. 7, 13 Ocak 2004.

- "Turkish-Georgian Relations: An Interview with Georgian President Mikheil Saakashvili," *Insight Turkey*, Vol. 6, No. 2, April-June 2004, pp.45-49.
- "Currents in the Caucasus", *Briefing* (1996) Issue:1092, May 27, s. 8.
- "Yeni Bir Savaş Felaket Olur", *Mamuli* (1997) Sayı:4, Ekim-Aralık.
- ALADASHVILI, Irakli, "Russian Military Bases in South Caucasus," *The Army and Society in Georgia*, Vol. 7, No.10, 1999.
- ASLANLI, Araz, "Putin'den Şaakaşvili'ye Çelme", <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=432&sayfa=28>
- AYDIN, Mustafa, "Kafkasya ve Orta Asya ile İlişkiler," içinde Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt II, 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, p.421.
- AYDIN, Mustafa, "Beklenen savaş sonunda (yanlış yerde!) başladı", *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı ,Politika Notu*, s. 5- 6
- BAKSHI, Jyotsna, "Russia's National Security Concepts and Doctrines: Continuity and Change," *Strategic Analysis*, October 2000, Vol.XXVI, No.7, http://www.ciaonet.org/olj/sa/sa_oct00baj01.html.
- BANGERT, Y. (1998) "Güney Osetya Anlaşmazlığı", *Kafkasya Yazıları*, Yıl:1, Sayı:4, Yaz, s. 63 (S.63-65).
- BAZOĞLU, Duygu Sezer, "Russia and the South: Central Asia and the South Caucasus," *European Security*, Vol.V, No. 2, 1996.
- BIRCH, J. (1995) "Ossetia: a Caucasian Bosnia in Microcosm", *Central Asian Survey*, 14(1).
- BORDONARO, Federico, "Georgia-Russia Misilse Row Calls for the West to Revise its Strategy in Eurasia", *Power and Interest News Report*, http://www.pinr.com/report.php?ac=view_report&report_id=676&language_id=1
- BOZKURT, Giray Saynur "Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da Kadife Devrimler", Özel Dosya, *Karadeniz Araştırmaları Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi*, Sayı:9, Bahar 2006, ss.151-167
- BUSZYNSKI, Lezsek, "Russia and the Commonwealth of Independent States in 2002, Going Seperate Ways," *Central Asian Survey*, Vol. 43, No. 1, 2003, p. 23;
- COLARUSSO, John, "Abkhazia," *Central Asian Survey*, Vol. 14, No.1, 1995, p. 76.
- CORNELL Svante E. -Johanna Popjanevski-Niklas Nilsson, *Russia's War in Georgia:Causes and Implications for Georgia and the World*, A Joint Transatlantic Research and Policy Center, Johns Hopkins University-SAIS, 1619 Massachusetts Ave. NW, Washington, D.C., August 2008
- CORNELL, Svante, *Small Nations and Great Powers, A Study of Ethno-Political Conflict in the Caucasus*, UK: Curzon Pres, 2001.
- CROISSANT, Michael "Transkafkasya'da Petrol ve Rus Emperyalizmi," *Avrasya Etüdüleri*, (1), 1996, s. 24.
- ÇİLOĞLU, F. (1998) *Rusya Federasyonu ve Transkafkasya'da Etnik Çatışmalar*, Çev. N. Domanıç, İstanbul, Sinatle Yayınevi.
- DARCHIASHVILI, David, "Russian Military Presence in Georgia: The Parties Attitudes and Prospects," *Caucasian Regional Studies*, Vol. 2, No.1, 1997, <http://www.poli.vub.ac.be/>;
- Dışişleri Güncesi*, "Gürcistan Hükümeti ile Acara Özerk Cumhuriyeti Arasında Ortaya Çıkan Gerginlik Hakkında Basın Açıklaması," 15 Mart 2004, <http://www.mfa.gov.tr>.
- FAWN, Rick, "Russia's Reluctant Retreat from the Caucasus: Abkhazia, Georgia and the US after 11 September 2001," Rick Fawn,(ed.), *Realignments in Russian Foreign Policy*, London, Frank Cass, 2003, p. 136.
- FEDEROV, Yuri, "Russia's Policies Toward Caspian Region Oil: Neo-Imperial or Pragmatic?," *Perspectives on Central Asia*, Vol.1, No.VI, 1996, <http://www.cpss.org/casianw/septpers.html>.
- FULLER, E. (1997) "Georgia Stabilizes", *Transition*, 7 February, s. 82-83.

- GEGSHIDZE, Archil "Georgia's Vulnerabilities and the Ajaria Crisis," *Insight Turkey*, Vol. 6, No. 2, April-June 2004, p. 65.
- GRAHAM, James "Russia's Policy Toward Ethnic Conflict in Independent Georgia", <http://www.historyorb.com/russia/georgia.shtml>
- GÜNGÖRMÜŞ KONA, Gamze "Gürcistan'dan Ötesi: Kafkasya'da Büyük Resmi Görmek", 16 Ağustos 2008 <http://www.turksam.org/tr/yazdir1454.html>
- HENZE, P. B. (1994) "Kafkasya'da Çatışma: Geçmiş, Sorunlar ve Gelecek İçin Öngörüler", *Avrasya Etütleri*, ilkbahar.
<http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/europe/article4732541.ece>
Hürriyet, 15 Mart 2004
Hürriyet, 9 Ağustos 2008 Cumartesi
- KANBOLAT, Hasan, "Abhazya ve Güney Osetya Sorunu Çatışmaya Yönelebilir mi?", *Stratejik Analiz*, Haziran 2008, s.78.
- KANBOLAT, Hasan, "Güney Osetya Sorununun Yakın Tarihi", 11 Ağustos 2008, <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2441&kat1=42&kat2=>
- KANBOLAT, Hasan, "Rus-Gürcü Gerginliği Neden Alevlendi?", <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=1729&kat2=2>
- KASIM, Kamer, "Gürcistan'da Neler Oluyor?", <http://www.turkishweekly.net/turkce/yorum.php?id=647>
- KATIK, Mevlut, "Will Turkey meet the strategic challenge in Georgia?," *Eurasia Insight*, 10 Aralık 2003.
- KOSTAVA, D. (1994) "Rusya'nın Kafkasya Politikası", *Çveneburi*, Sayı:8-9, Mart-Haziran, s.4 (s. 3-6).
- KOTCHIKIAN, Asbed "The Perceived Roles of Russia and Turkey in Georgian Foreign Policy," *Insight Turkey*, Vol. 6, No. 2, April-June 2004, p. 42.
- KOZHOKIN, Evgeny M., "Georgia-Abkhazia," Jeremy R.Azrael and Emil A.Pain (eds.), *US and Russian Policymaking with respect to the use of Force*, California, Rand Publication.,1996. <http://www.rand.org/publications/CF/CF129/CF-129.chapter5.html>.
- LAKOBA, S. (1995) "Abkhazia is Abkhazia", *Central Asian Survey*, 14(1).
- LYNCH, Dov, *The Conflict in Abkhazia, Dilemmas in Russian Peacekeeping Policy*, London, The Royal Institute of International Affairs, 1998, p. 32.
Milliyet, 11 Mart 1998.
- NAUMKIN, Vitaly, "Russia and Transcaucasia," *Caucasian Regional Studies*, Vol.3, No.1,1998, <http://www.ciaonet.org/olj/crs/crs-1998/crs98-nav01.html>.
New York Times, 22 Ekim 1998.
- NODIA, Ghia, "The Conflict in Abkhazia:National Projects and Political Circumstances," Bruno Coppitiers, Ghis Nodia and Yuri Anchabadze (eds.), *Georgians and Abkhazians, A Search for A Political Settlement*, Brussel, Vrije Universiteit, 1998.
- OVEREEM, P. (1995) "Report of a UNPO Coordinated Human Rights Mission to Abkhazia and Georgia", *Central Asian Survey*, 14(1).
- PEUCH, Jean-Christophe, " Tbilisi Claims Russia Behind Recent Bombings," RFE/RL, 29 Kasım 2001.
- PILO, Aleksey, "Beş Gün Savaşının Sonuçları", Rusçadan çeviren: Deniz Berktaş, Rus Resmi Haber Ajansı RİA, *Novosti*, 14 Ağustos 2008
- PİKAYEV, Alexander, "The Russian Domestic Debate on Policy Toward the Near Abroad," Lena Johnson and Clive Archer (eds.) *Peacekeeping and the Role of Russia in Eurasia*, Boulder, Westview Press, 1996.
- RONDELI, Alexander, "Regional Security Prospects in the Caucasus," G. Berstch (ed.), *Crossroads and Conflict: Security and Foreign Policy in the Caucasus and Central Asia*, New York, Routledge, 2000, p. 49.
Sabah, 26 Ağustos 2008, Salı

- SCHRIEK, Daan Van Der "South Ossetia Gets Ultimatom, Rejects Georgian Aid," *Eurasia Insight*, 23.6.2004.
- SOYSAL, İsmail *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, I. Cilt (1920-1945), T.T.K, 1983, s. 41-47.
- STEWART, Susan, "The Role of the United Nations in the Georgian-Abkhazian Conflict," *Journal of Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, (2), 2003, p. 11.
- ŞİRİYEV, Zaur, "Saakaşvili'nin Güney Osetya Hamlesi: Taşları yerinden oynatır mı?", <http://www.usakgundem.com/uahaber.php?id=11863>
- TANRISEVER, Oktay F. "Gürcistan'ın Güney Osetya'daki Askerî Operasyonu ve Rusya'nın Tepkisi", <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2457&kat1=42&kat2=12> Augustos 2008
- TSERETELI, I. (1996) "Seeking Stability under Shevardnadze", *Transition*, 26 July.
- VASILYEVA, O., T. Muzayev (1998) "Kuzey Kafkasya'da Milliyetçilik ve Ayrımcılık", *Kafkasya Yazıları*, Yıl:1, Sayı:4 (Yaz).
- YETKİN, Murat, "Türkiye'nin Alacağı Gürcistan Dersleri, Politika, *Radikal* /11/08/2008 *Zaman*, 8 Ağustos 2008, Cuma
- ZVEREV, Alexei, "Ethnic Conflicts in the Caucasus 1988-1994," Bruno Coppitiers (der.), *Contested Borders in the Caucasus*, Vrije Universiteit Brussels, Brüksel: Vubpress, 1996.
- Война в Южной Осетии: вооруженные силы конфликтующих сторон, <http://top.rbc.ru/society/09/08/2008/217974.shtml>